

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Veronika Bortlová

Tlumočník a právo na tlumočníka jako komponent práva na
spravedlivý proces v českém civilním procesu

Diplomová práce

Olomouc 2014

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Tlumočnická a právo na tlumočnicka jako komponent práva na spravedlivý proces v českém civilním procesu“ vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Hranicích dne 30. července 2014

Veronika Bortlová

Poděkování:

Velmi si vážím spolupráce s mou vedoucí diplomové práce, paní doktorkou Renátou Šínovou, díky jejímuž odbornému vedení a také bezproblémové komunikaci mám tu čest Vám prezentovat svou diplomovou práci. Mé díky rovněž náležejí rodině a přátelům, jejichž podpora mi vždy pomohla překonat všechna úskalí studentského života.

*Kdo rozhodl spor bez vyslechnutí druhé strany, nebyl spravedlivý, i kdyby
rozhodl spravedlivě.*

(Lucius Annaus Seneca)

Obsah

1	Úvod	5
2	Tlumočník v českém právu	8
2.1	Vymezení pojmu tlumočení	8
2.2	Druhy tlumočení.....	8
2.2.1	Běžné tlumočení.....	8
2.2.2	Konferenční tlumočení.....	9
2.2.3	Soudní tlumočení a (soudní) tlumočník	10
2.3	Vývoj zákonné úpravy tlumočení v České republice	11
2.3.1	Od historie k současné verzi zákona o znalcích a tlumočnících	11
2.3.2	Snaha o novou úpravu – návrh zákona o zapsaných tlumočnících a překladatelích	13
3	Právo na tlumočníka jako součást práva na spravedlivý proces	15
3.1.1	Pojem práva	15
3.1.2	Právo na spravedlivý proces.....	17
3.1.3	Právo na spravedlivý proces a tlumočníka dle evropské úmluvy a mezinárodního paktu 21	
3.1.4	Právo na tlumočníka dle práva České republiky	23
4	Právo na tlumočníka a jeho odraz v judikatuře.....	25
4.1	Právo na tlumočníka na samém počátku nalézacího řízení	25
4.1.1	Překlad směnky	27
4.2	Ustanovení tlumočníka v průběhu nalézacího řízení	29
4.3	Právo na tlumočníka – překlad rozhodnutí.....	31
4.4	Náklady za tlumočníka	32
4.5	Ustanovení tlumočníka ve vykonávacím řízení – dražební jednání	35
4.6	Právo na tlumočníka v odvolacím řízení.....	36
5	Závěr.....	38
6	Bibliografie	41
7	Abstrakt	45
8	Seznam klíčových slov / Keywords	46

1 Úvod

V rukou právě držíte diplomovou práci věnující se tématu: „Tlumočník a právo na tlumočnicka jako komponent práva na spravedlivý proces v českém civilním procesu“, jež byla diplomantkou vypracována pod vedením JUDr. Renáty Šínové, Ph.D.

Z hlediska časového a územního se diplomantka věnuje historickému vývoji tlumočení, u něž se následně snaží postihnout i legislativní vývoj na území České republiky. Z hlediska samotného práva na tlumočnicka se diplomantka opírá zejména o právní předpisy a judikáty, jež spatřily světlo světa v 21. století.

Ve snaze zhodnotit dosavadní zpracování tématu by diplomantka ráda podotkla, že si není vědoma totožného nebo podobného tématu diplomové práce na Právnické fakultě Univerzity Palackého. Oblasti tlumočení se v rámci své činnosti zabývají spíše Filozofická fakulta či Pedagogická fakulta Univerzity Palackého – právě na tamější Katedře speciální pedagogiky byla v roce obhájena bakalářská práce na téma: Dostupnost tlumočnických služeb pro neslyšící ve státní správě. Obrátíme-li znovu pozornost do oblasti právnické, pak v roce 2011 byla na Právnické fakultě Masarykovy univerzity obhájena bakalářská práce na téma: Tlumočník v trestním řízení. Jiné kvalifikační práce příbuzné diplomantčině tématu nám nejsou známy.

Při tvorbě této diplomové práce byla kromě ústavních zákonů (Ústava České republiky, Listina základních práv a svobod) a dalších zákonů (zákon o znalcích a tlumočnickách, občanský soudní řád, zákon o soudech a soudcích atd.) použita také judikatura Ústavního soudu, Nejvyššího správního soudu, Nejvyššího soudu a soudů krajských. Jako příhodné zdroje diplomantka využila také odbornou literaturu věnující se tlumočnicku a tlumočení, komentáře k zákonům a v neposlední řadě také články publikované na internetových stránkách věnujících se právní problematice.

Diplomová práce má za cíl, kromě zmínění historického vývoje na území ČR, zhodnotit význam práva na tlumočnicka jako komponentu práva na spravedlivý proces a jeho podprincipů. Diplomantka se svým postupem od obecného ke konkrétnímu snaží si postupně vytvořit základ pro následnou argumentaci důležitosti práva na tlumočnicka jako samozřejmého prvku civilního řízení a zároveň se staví do role zastánkyně práva na překlad jako součásti práva na tlumočnicka. Rovněž se diplomantka ve své práci snaží o průřezový

přístup, kombinaci metod analýzy, avšak své uplatnění nachází také klasické logické metody (metoda dedukce, metoda abstrakce...). Účelem této práce je snaha zodpovědět následující otázky: „pojmem tlumočnick a vytyčení soudního tlumočení a role tlumočnicka ve vztahu k účastníkovi řízení“, „proč je právo na tlumočnicka součástí práva na spravedlivý proces“, „určení okamžiku, kdy vyšla v řízení potřeba ustanovení tlumočnicka najevo“, „právo na překlad soudních písemností do mateřského jazyka účastníkovi“, „náklady za ustanoveného tlumočnicka“, „projevy práva na tlumočnicka v jednotlivých částech řízení a šance na jeho ustanovení“.

Vlastní jádro diplomové práce je děleno do 3 částí, z čehož zhruba první polovina diplomové práce je orientována na teoretickou rovinu pozice tlumočnicka, práva na spravedlivý proces, práva na tlumočnicka/překlad a otázek souvisejících, zatímco druhá polovina se snaží směřovat do praxe a postihnout výklad práva na tlumočnicka v judikatuře krajských soudů, soudu nejvyššího a ústavního. Diplomantka důkladně prohledala databázi soudních rozhodnutí a následně je zakomponovala do své práce, kdy využívá přímé citace soudního rozhodnutí, které následně opatřuje vlastním komentářem a názorem.

Ve snaze odhadnout možnosti dalšího výzkumu se diplomantka domnívá, že by se v budoucnu ona sama či její případní pokračovatelé mohli zaměřit na právo na tlumočnicka z hlediska praktického, na samotnou praxi soudního tlumočnickví, názory účastníkovi na průběh řízení s tlumočnickem a zejména na neslyšící osoby u nichž je problematika tlumočení před soudem velmi výrazná. Vzhledem k tomu, že se právu na tlumočnicka nevěnují žádné diplomantce známé studie, rozhodně bychom se v dalším výzkumu nebáli zabrousit do oblasti statistické a s využitím jejich metod zpracovat statistiku procentuální využitelnosti tlumočnickovi u soudu, překladu soudních písemností či míry zvýšení soudních nákladů souvisejících s přibráním tlumočnicka oproti řízení bez něj. Diplomantka si také pohrává s možností se v dalším výzkumu zaměřit na otázku přechodu na tlumočení telekonferenční, jeho nákladů při pořizování náležitých elektronického vybavení a případných úspor, které by se daly využít ve prospěch práva na překlad.

Pomineme-li samotný přínos diplomové práce pro autorku, bude disertační práce vzhledem ke svému zaměření přínosná pro čtenáře věnující se oboru tlumočnickví. Diplomantka se domnívá, že by zaujetí nad diplomovou prací mohli projevit i pracovníci, jež se setkávají s osobami neslyšícími, nedoslýchavými nebo hluchoslepými. Nadto diplomantka doufá v zájem odborné veřejnosti z oblasti civilního práva procesního a zároveň nepopírá

snahu touto diplomovou prací podnítit diskuzi, jak na akademické půdě, tak mezi zákonodárci pro případnou změnu stávajícího stavu legislativy věnující se tématu práva na tlumočníka či soudní praxe.

2 Tlumočník v českém právu

2.1 Vymezení pojmu tlumočení

Tlumočením rozumíme zprostředkování verbální komunikace mezi lidmi mluvícími různými jazyky, naproti tomu za překlad považujeme převedení psaného textu do jiného jazyka. Při tlumočení nejde o překlad přímo slovo od slova, což mnohdy ani není vzhledem k samotnému charakteru tlumočení možné. Prioritou pro tlumočníka je přenesení smyslu, významu a obsahu sdělení s důrazem na maximální porozumění klienta, a to v co nejkratším možném časovém úseku.¹

Pojem tlumočník: „Samotný původ slova „tlumočník“ je dosti nejasný a složitý. Termínu „drogman“ se užívalo k označení tlumočníka v oblasti Levantu. Do francouzštiny byl tento termín převzat v podobě „trucheman“. Pojem „drogman“ prý pochází z arabského slova „tardjouman“, které samo bylo vytvořeno z asyrského „ragamon“ (mluvit) a aramejského „targum“ (což označuje překlad posvátných textů). Mnohé evropské jazyky si vypůjčily z turečtiny slovo „tilmatch“ pro označení tlumočníka. „Tilmatch“ byl přejat do ruštiny jako „tolmač“ a do němčiny jako „Dolmetscher“. Náš termín tlumočník pochází pravděpodobně také z té doby. Ruského termínu se dnes neužívá. Jeho fonetická varianta se zachovala např. v polštině „tlumač“.²

2.2 Druhy tlumočení

Tlumočení můžeme rozlišovat na několik typů (tlumočení běžné, tlumočení doprovodné, tlumočení konferenční, tlumočení soudní atd.)³ pro účely této práce a k základnímu uvedení do problematiky tlumočení se však budeme spokojit se třemi typy tlumočení, a to: tlumočením konferenčním, běžným a soudním.

2.2.1 Běžné tlumočení

Běžné tlumočení se odborně také označuje jako „liaison“, rozumíme jím nejjednodušší typ tlumočení, kdy tlumočník tlumočí větu po větě. Nejčastěji se využívá při obchodních

¹ DLABOVÁ, Amalaine a kol. *TLUMOČENÍ A JAK NA TO aneb Chcete, aby vám rozuměli posluchači (a spolu s nimi i tlumočníci)?* 1. vydání. Praha: JTP – Jednota tlumočnicků a překladatelů, 2006, s. 6.

² ČEŇKOVÁ, Ivana a kol. *Teorie a didaktika tlumočení I.* 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova Filozofická fakulta, 2001, s. 9.

³ JEDNOTA TLUMOČNÍKŮ A PŘEKLADATELŮ. *Definice některých pojmů z oblasti tlumočení a překladů* [online]. jtpunion.org [cit. 23.2.2014]. Dostupné na: <http://www.jtpunion.org/spip/article.php3?id_article=15>.

jednáních či prohlídkách různých výrobních závodů apod. Tlumočník si ve většině případů nepotřebuje činit poznámky a proto běžné tlumočení označujeme za nejkomfortnější typ tlumočení pro samotného tlumočnicka.⁴ Historické prameny uvádí, že již v době cca 3000 let př. n. l. se v oblasti jižního Egypta (který byl v té době oblastí dvojjazyčnou) při stavbě pyramid objevovali lidé, jež faraóni využívali k tlumočení.⁵

2.2.2 Konferenční tlumočení

S konferenčním tlumočením se setkáme, jak už nám název sám napovídá, na konferencích. Tento typ tlumočení se zakládá na přenosu ústního projevu řečníka a dělí se na dva další podtypy: konsekutivní tlumočení a simultánní tlumočení.⁶

Konsekutivní tlumočení, nebo tlumočení následné spočívá v tlumočení ústního projevu řečníka po částech. Typickým projevem tohoto druhu tlumočení je segmentace projevu řečníka tak, aby byl vytvořen prostor pro tlumočnicka k převodu projevu do druhého jazyka. Tlumočník si většinou vede tzv. tlumočnický zápis, kde si pomocí značek a zkratk mapuje projev řečníka, aby jej mohl následně přetlumočit. Následné tlumočení je vhodné pro menší konference, rozhovory státníků, setkání s delegacemi, obchodní schůzky apod.⁷ Tento druh tlumočení je nejvíce rozšířen v západních státech, u nás se příliš neoblíbí – což je vzhledem k jeho výraznější náročnosti oproti simultánnímu tlumočení logické.⁸ Konsekutivní tlumočení bylo poprvé využito v roce 1919 na mírové konferenci v Saint-Germain. Dle tehdejších zvyklostí řečník nepřerušoval svůj projev, tedy vedl monolog třeba dvě hodiny, tlumočník si během řečnickova výstupu dělal poznámky, ale s samotným tlumočením mohl začít až jakmile řečník domluvil.⁹

Simultánní tlumočení literatura také označuje jako tlumočení konferenční nebo kabinové, jelikož je využíváno zejména na větších konferencích a sympoziích. Souběžnost tlumočení je dána tím, že tlumočník nečeká až řečník domluví, ale tlumočí současně s jeho

⁴ DLABOVÁ, Amalaine a kol. *TLUMOČENÍ A JAK NA TO aneb Chcete, aby vám rozuměli posluchači (a spolu s nimi i tlumočníci)?* 1. vydání. Praha: JTP – Jednota tlumočnicků a překladatelů, 2006, s. 11.

⁵ ČEŇKOVÁ, Ivana a kol. *Teorie a didaktika tlumočení I.* 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova Filozofická fakulta, 2001, s. 8.

⁶ DLABOVÁ, Amalaine a kol. *TLUMOČENÍ A JAK NA TO aneb Chcete, aby vám rozuměli posluchači (a spolu s nimi i tlumočníci)?* 1. vydání. Praha: JTP – Jednota tlumočnicků a překladatelů, 2006, s. 9.

⁷ REGISTR PŘEKLADATELSKÝCH FIREM ČR. *O překladatelství. Konsekutivní tlumočení* [online]. tlumoceni-preklady.cz [cit. 23.2.2014]. Dostupné na: <<http://www.tlumoceni-preklady.cz/o-prekladatelstvi/konsekutivni-tlumoceni/>>.

⁸ DLABOVÁ, Amalaine a kol. *TLUMOČENÍ A JAK NA TO aneb Chcete, aby vám rozuměli posluchači (a spolu s nimi i tlumočníci)?* 1. vydání. Praha: JTP – Jednota tlumočnicků a překladatelů, 2006, s. 9.

⁹ ČEŇKOVÁ, Ivana a kol. *Teorie a didaktika tlumočení I.* 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova - Filozofická fakulta, 2001, s. 10.

projevem. Při tomto druhu tlumočení je většinou využívána tlumočnická technika (mikrofony pro tlumočnický a sluchátka pro účastníky), kdy tlumočníci tlumočí z kabin oddělených od konferenčního sálu. První pokusy o simultánní tlumočení zprostředkované elektronicky byly zaznamenány na počátku 20.století. Samotné tlumočnické zařízení pro tento druh tlumočení poprvé zkonstruoval americký obchodník Edward Filen, který spolu s Gordonem Finlayem a za podpory společnosti IBM vytvořil tlumočnickou aparaturu Filene-Finlay-IBM. Technika tlumočnické aparatury se podobala přenosnému telefonickému zařízení, kdy řečník i tlumočník přenášeli své projevy pomocí mikrofonu a posluchač si na základě volby kanálu vyslechnul projev v originále nebo tlumočené verzi.¹⁰ Pokud by tlumočení probíhalo bez jakékoliv techniky klientovi přímo do ucha, jednalo by se o tzv. šušotáž neboli tlumočení šeptem. Šušotáž je vhodná pro tlumočení v kolektivu maximálně do počtu 3 osob, pro velké konference se zásadně nehodí. Simultánní tlumočení patří mezi nejnamáhavější druhy tlumočení, proto je nutné pravidelné střídání tlumočnicků a to cca po 20 minutách tlumočení.¹¹

2.2.3 Soudní tlumočení a (soudní) tlumočnick

Se znalci, tlumočníky i znaleckými ústavy se zcela běžně setkáváme při přípravě smluv, při obchodních jednáních i v rámci nejrůznějších správních nebo soudních řízení.¹² Soudní tlumočení provádí dle zák. č. 36/1967 Sb., zákon o znalcích a tlumočnickách soudní tlumočnick.¹³ Přestože nejsme v zákoně schopni nalézt legální definici soudního tlumočnicka, můžeme jej definovat jako osobu zapsanou do seznamu znalců a tlumočnicků a jmenovanou příslušným soudem ČR k provádění ověřených překladů nebo tlumočení pro situace, kdy to vyžadují platné právní předpisy České republiky.¹⁴ Soudní tlumočení se rovněž řídí vyhláškou č. 37/1967, vyhláška Ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnickách, která coby prováděcí předpis zákona o znalcích a tlumočnickách doplňuje zákon např. vytyčením obsahu seznamu znalců a tlumočnicků, definováním znalecké a tlumočnické pečeti či způsobem výpočtu sazeb odměn tlumočnicka. Při soudním tlumočení se dbá o přesnost tlumočeného projevu (stejně tak jako u ověřených soudních překladů), kdy není povoleno cokoli měnit. Komora soudních tlumočnicků ve svém etickém kodexu, bod č. 3

¹⁰ tamtéž, s. 11.

¹¹ REGISTR PŘEKLADATELSKÝCH FIREM ČR. *O překladatelství. Simultánní tlumočení* [online]. tlumoceni-preklady.cz [cit. 23.2.2014]. Dostupné na: <<http://www.tlumoceni-preklady.cz/o-prekladatelstvi/simultanni-tlumoceni/>>.

¹² DÖRFL, Luboš. *Zákon o znalcích a tlumočnickách. Komentář*. 1. Vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 6.

¹³ aktuální znění: zákon č. 36/1967 Sb., zákon o znalcích a tlumočnickách, ve znění pozdějších předpisů

¹⁴ DLABOVÁ, Amalaine a kol. *TLUMOČENÍ A JAK NA TO aneb Chcete, aby vám rozuměli posluchači (a spolu s nimi i tlumočníci)?* 1. vydání. Praha: JTP – Jednota tlumočnicků a překladatelů, 2006, s. 18.

zdůrazňuje, že: „Soudní tlumočnick provádí úkon v nejvyšší možné kvalitě, a to jak z hlediska odborného, tak i jazykového a jeho úkon či překlad musí přesně odpovídat tlumočenému projevu či překládanému textu.“¹⁵ V samotném řízení je tlumočnick povinen dodržovat zásadu nezávislosti a nestrannosti (z projevu tlumočnicka nesmí být patrné, že je na straně některého z účastníků řízení) – je nepřípustné, aby tlumočnickovi někdo určoval, jakým způsobem má přednesený výrok tlumočit či překládat.¹⁶ Tlumočnick musí zásadně vystupovat nestranně, nezaujatě a v průběhu tlumočení se ujišťovat, že účastník řízení, kterému je tlumočeno, rozumí všemu jemu tlumočenému. Se soudními tlumočnickými se setkáváme nejčastěji při soudních jednáních, u notáře či při uzavírání sňatků.¹⁷

2.3 Vývoj zákonné úpravy tlumočení v České republice

2.3.1 Od historie k současné verzi zákona o znalcích a tlumočnických

Soudní tlumočení bylo poprvé samostatně na zákonné úrovni upraveno roku 1949 zákonem o stálých přísežných znalcích a tlumočnických¹⁸, který se zaměřoval na usměrnění činnosti soudních znalců a tlumočnicků a dohledem na ní. Snaha o regulaci tohoto odvětví státem je typická zejména pro středoevropský právní prostor.¹⁹ Počet přísežných znalců a přísežných tlumočnicků se dle zákona řídil místní potřebou – tento neurčitý právní pojem dával krajským soudům možnost volného uvážení, zda-li je počet znalců a tlumočnicků dostačující, zároveň také právě krajské soudy vedly seznam znalců ve svém obvodu. Pojem „přísežný tlumočnick“ je již v §1 tohoto zákona subsumován obecným pojmem „znalec“ – tímto zákonodárce nepřímou vyzdvihuje odvětví znalecké. Zákon se sice snaží verbální upřednostnění znalců zmírnit ve své druhé části, kterou věnuje zvláštními ustanoveními pro stálé přísežné tlumočnický, avšak dominance znaleckého odvětví je přesto v zákoně více než patrná. Tlumočnickem dle tohoto zákona mohl být československý občan, jenž se vyznačoval občanskou bezúhonností, státní spolehlivostí, oddaností myšlenk lidově demokratického zřízení, rovněž vykazoval-li potřebné znalosti a zkušenosti a byl-li schopen úřad znalce

¹⁵ KOMORA SOUDNÍCH TLUMOČNÍKŮ. *Etický kodex soudního tlumočnicka* [online]. kstcr.cz [cit. 10.4.2014]. Dostupné na: <<http://www.kstcr.cz/o-nas/eticky-kodex-soudniho-tlumocnika>>.

¹⁶ tamtéž bod č. 9

¹⁷ REGISTR PŘEKLADATELSKÝCH FIREM ČR. *O překladatelství. Soudní tlumočení* [online]. tlumoceni-preklady.cz [cit. 23.2.2014]. Dostupné na: <<http://www.tlumoceni-preklady.cz/o-prekladatelstvi/soudni-tlumoceni/>>.

¹⁸ historická verze: zákon č. 167/1949 Sb., o stálých přísežných znalcích a tlumočnických, ve znění účinném ke dni 31.8.1959

¹⁹ DÖRFL, Luboš. *Zákon o znalcích a tlumočnických. Komentář*. 1. Vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 7.

(tlumočnicka) náležitě vykonávat.²⁰ Tento zákon byl nahrazen ideologicky poznamenaným zákonem o úpravě právních poměrů znalců a tlumočnicků z roku 1959²¹, kdy u tlumočnicka byly rázem kromě podmínky československého státního občanství velmi důležité i potřebné politické znalosti. Postavení tlumočnicků bylo degradováno do „polohy pracovníků socialistických organizací, kteří v rámci plnění pracovních úkolů zadanou problematiku řeší a obhajují před soudem.“²² K tlumočení nominovaly hospodářské a jazykové školy předsedovi krajského soudu své pracovníky – povolání tlumočnicka tedy nefungovalo jako samostatná výdělečná činnost. Následoval zákon č. 36/1967 o znalcích a tlumočnickích²³, který byl poměrně vítanou změnou, když se svou koncepcí navrácí zpět k zákonné úpravě znalecké a tlumočnické činnosti z roku 1949. Tlumočnickem mohl být československý státní občan, avšak ve vyjimečně odůvodněných případech mohl ministr spravedlnosti prominout podmínku československého státního občanství.²⁴ Možnost prominutí podmínky československého občanství však není nová – obsahoval ji již zákon z roku 1949. Zákon o znalcích a tlumočnickích byl pozměněn třemi novelami. V roce 2006 byla upravena zákonná výše odměny, kdy odměna znalce (tlumočnicka) byla zvýšena o částku odpovídající dani z přidané hodnoty – zamezilo se tím snižování odměny znalce (tlumočnicka) z důvodu zákonné povinnosti odvést daň z přidané hodnoty i z odměny znalce (tlumočnicka), jež mu byla soudem vyměřena.²⁵ Novela z roku 2009 nebyla nijak významná, o to výrazněji zasáhla do zákona o znalcích a tlumočnickích novela z 6. prosince 2011.²⁶ Kromě kosmetických úprav některých pojmů rozšiřuje možnost ustanovení tlumočnicka i na okruh občanů členských států Evropské unie, avšak za podmínky potvrzení o přechodném pobytu občana EU nebo povolení k jeho trvalému pobytu.²⁷ Novelou se dále zpřesňují možnosti pozastavení či úplného zastavení práva vykonávat funkci znalce nebo tlumočnicka. Úplnou novinkou je pátý oddíl, který se zabývá vymezením správních deliktů, jež se může znalec nebo tlumočnick v souvislosti se svou činností dopustit. Tyto správní delikty projednává v prvním stupni ministerstvo spravedlnosti nebo předseda krajského soudu. V případě, že porušení povinností znalce či

²⁰ historická verze: zákon č. 167/1949 Sb., o stálých přísedních znalcích a tlumočnickích, ve znění účinném ke dni 31.8.1959, §2.

²¹ historická verze: zákon č. 47/1959 Sb., o úpravě právních poměrů znalců a tlumočnicků, ve znění účinném ke dni 30.6.1967

²² DÖRFL, Luboš. *Zákon o znalcích a tlumočnickích. Komentář*. 1. Vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 7.

²³ historická verze: zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnickích, ve znění účinném ke dni 1.7.1967

²⁴ Tamtéž §4 odst. 2

²⁵ aktuální znění: zákon č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů

²⁶ aktuální znění: zákon č. 444/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnickích, ve znění pozdějších předpisů

²⁷ aktuální znění: zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnickích, ve znění pozdějších předpisů, §4 odst. 1 písm. a)

tlumočnicka nelze posoudit jako správní delikt, přestupek nebo trestný čin disponuje ministerstvo spravedlnosti nebo předseda krajského soudu se sankcí udělení písemné výstrahy.²⁸

2.3.2 Snaha o novou úpravu – návrh zákona o zapsaných tlumočnících a překladatelích

Již v zákoně o stálých přísežných znalcích a tlumočnících z roku 1949 vidíme snahu zákonodárců spojit dvě poměrně různorodé oblasti – a to znalectví a tlumočnictví. Zatímco tlumočnick má za úkol převod informace ve stejném znění z jednoho jazyka do druhého bez jakékoliv přidané či ubrané hodnoty, znalec je v civilním řízení přibrán v případě, že soud považuje za nutné posoudit dokazované skutečnosti z odborného hlediska.²⁹ Výstupem znalcovy posouzení je (bez ohledu na jeho ústnost či písemnost) znalecký posudek, jehož nedílnou součástí jsou i znalcovy vlastní názory. Současně platný zákon o znalcích a tlumočnících je s několika novelizacemi platný téměř 47 let – není proto divu, že odborná veřejnost několikrát projevila snahu o rozdělení tohoto zákona na dva samostatné. Poslední iniciativu můžeme spatřovat ve věcném záměru zákona o zapsaných tlumočnících a překladatelích z roku 2011, jež vypracovalo Ministerstvo spravedlnosti.³⁰

Věcný návrh mimo jiné usiluje o zřízení Centrálního registru zapsaných tlumočnicků a překladatelů, jenž se však do dnešní doby nepodařilo vytvořit. Tento registr by měl být veden Ministerstvem spravedlnosti a samotný zápis tlumočnicka nebo překladatele by měl být předpokladem pro výkon jeho tlumočnické nebo překladatelské činnosti. Součástí registru měla být i centrální evidence tlumočnických a překladatelských úkonů. V záměru se počítalo i s možností, že uchazeč bude mít v úmyslu se do centrálního registru zapsaných tlumočnicků a překladatelů zapsat zároveň jako tlumočnick i překladatel – této možnosti se zákon nebrání, nicméně jakýkoliv zápis je podmíněn zaplacením správního poplatku. Věcný záměr zároveň usiloval o vznik samosprávné Komory zapsaných tlumočnicků a překladatelů – ani tato snaha se zatím nepovedla uskutečnit – v současné době avšak existuje Komora soudních tlumočnicků České republiky, která jako dobrovolná profesní organizace v právní formě občanského sdružení sdružuje soudní tlumočnicky jmenované podle zákona č. 36/1967 Sb. o znalcích a

²⁸ tamtéž, §25 d)

²⁹ aktuální znění: zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

³⁰ věcný záměr zákona o zapsaných tlumočnících a překladatelích [online]. kstcr.cz, [cit. 7.2.2014]. Dostupné na <<http://www.kstcr.cz/legislativa/platna-legislativa>>.

tlumočnicích, v platném znění. Komora si dává za cíl mimo jiné prosazovat a obhajovat profesní, pracovně právní a sociální zájmy svých členů.³¹

³¹ aktuální znění: Stanovy Komory soudních tlumočnicků České republiky, registrované ke dni 27.5.2011, část I Úvodní ustanovení

3 Právo na tlumočníka jako součást práva na spravedlivý proces

3.1.1 Pojem práva

Výklad pojmu „právo“ skýtá různá úskalí ve své mnohoznačnosti. Sám Ottův slovník naučný ve své rozsáhlé stati popisující termín právo přiznává, že vědecký pojem práva není dosud ustálen a známé Kantovy rozpaky nad neexistencí dosud obecně uznané definice práva sdílíme dodnes.³² Přesto pokus o definici práva slovník neopomíjí: „*V obecném životě užívá se výrazu »právo« nepřesně k označení všelikých nárokův a volností, které nejsou vždy povahy právní (na př. právo dobrodince k vděčnosti, rodičů k lásce dětí, právo k pozdravu neb k jiným poctám, právo každého ku práci, k existenci, právo národů k samostatnosti a t. p.). Obdobná ústrojí právního, mravního a obyčejového řádu, jejich vzájemná souvislost, různé předsudky, stupně vzdělání, snahy po uplatnění a sesílení zájmů v individuálních, stavovských, třídních, národních aj. způsobují a budou asi vždy způsobovati značnou neurčitost v populárním pojímání práva.*“³³ Přesto bych se ráda této definice přidržela a odhlédla od známých definic práva jako dynamického normativního systému stojícího vedle morálky, obsahující vůli společnosti vyjádřenou v právních normách, které nám v souvislosti s výkladem práva na tlumočníka moc nekorespondují. Překvapivě pro primární vysvětlení základního významu práva je mnohem vhodnější hledat odpověď ve slovnících než v právnických učebnicích - slovník spisovného jazyka českého právo hned ve své první definici popisuje jako oprávnění nebo nárok odůvodněný zvyklostmi, morálkou apod. Následně slovník své pojetí práva přeci jenom trochu zpřesňuje a ve snaze přiblížit se právní oblasti uvádí, že právem je oprávnění, nárok, vztahy opřené o zákonitá ustanovení, předpisy.³⁴ V této fázi přecházíme od definic běžné naučné literatury k definicím publikací, zabývajících se právem, kde překvapivě zjišťujeme, že ekvivalent oprávnění se skrývá pod pojmem subjektivní právo. Subjektivním právem jako takovým rozumíme oprávnění určité osoby fyzické nebo právní se nějakým způsobem chovat.³⁵

V souvislosti s pojmem subjektivního práva se ztotožňují s názorem profesora Knappa, že jde o pojem matoucí a je na místě připustit dokonalejší rozlišení téhož v právu angloamerickém – kde pojem right vyjadřuje oprávnění (subjektivní povinnost) a pojem law

³² TRAKAL, Josef a kol. *Ottův slovník naučný*. Dvacátý díl. 1. vydání. Praha: J. Otto, 1903, s. 562.

³³ Tamtéž

³⁴ HAVRÁNEK, Bohuslav. *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. ssjc.ujc.cas.cz, 2011 [cit. 14.5.2014].

Dostupné na <<http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?heslo=pr%C3%A1vo&sti=64994&where=hesla>>.

³⁵ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 193.

má význam práva objektivního, proto bych se také nebránila nahrazení pojmu subjektivní právo termínem „oprávnění“.³⁶ Na druhou stranu však nezbyvá než uznat, že „*Při rozlišování objektivního a subjektivního práva totiž, na rozdíl od např. třídění práva veřejného a soukromého atd., nejde o různou kvalitu právních norem, nýbrž jednou (v případě práva objektivního) o právní normy a podruhé (v případě práva subjektivního) o určitou možnost chovat se podle nich, resp. v jejich rámci.*“³⁷

Jestliže rozumíme právem subjektivním míru faktické možnosti chování subjektu, která je objektivním právem /zákonem/ chráněna³⁸, pak se přibližujeme také k právu objektivnímu. Objektivní právo lze tedy definovat jako *formálně sdělený společenský normativní a regulativní systém, který je vytvářen nebo uznáván státem k dosažení určitých společenských účelů a k prosazení a ochraně určitých obecných společenských zájmů a jehož normy jsou vynutitelné státní mocí.*³⁹ Vezmeme-li si za společenský zájem například rovnost účastníků v řízení⁴⁰ (což je součástí práva na spravedlivý proces a zároveň se promítá do práva na tlumočnicka), pak k prosazení tohoto zájmu je třeba práva objektivního, které nám v první řadě definuje samotný společenský zájem a zároveň zajišťuje prostřednictvím státní moci jeho vynutitelnost vůči ostatním jedincům. Opovažuji se tvrdit, že bez existence práva objektivního by sice oprávnění, potažmo nárok mohl existovat, nejednalo by se ale o nárok právní a tudíž by absentovala jeho vynutitelnost státní mocí.

Není od věci také upřesnit rozdíl mezi oprávněním a nárokem, ačkoliv běžné naučné slovníky staví tyto pojmy ve svých slovnících naroveň. Pro vznik nároku je důležitá existence oprávnění, jelikož nárokem rozumíme možnost uplatnit své subjektivní právo a domáhat se jeho realizace. Pokud bychom měli prozatím alespoň lehce vymezit oprávnění a nárok v kontextu práva na tlumočnicka, nahlédneme do *čl. 37 odst. 4 Listiny základních práv a svobod: Kdo prohlásí, že neovládá jazyk, jímž se vede jednání, má právo na tlumočnicka.*⁴¹ Pro určení oprávnění a nároku je třeba odhlédnout od čistě jazykového výkladu ustanovení a využít výklad logický – jelikož termín právo v tomto ustanovení dle mého názoru nevystihuje oprávnění, ale právní nárok. Právem či spíše oprávněním k asistenci tlumočnicka je samotná

³⁶ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 193.

³⁷ Tamtéž, s. 51.

³⁸ Tamtéž, s. 194.

³⁹ ZOUBEK, Vladimír. *Úvod do studia teorie práva*. 1. Vydání. Praha: Vysoká škola manažerské informatiky a ekonomiky, 2009, s. 12

⁴⁰ aktuální znění: ústavní zákon č. 2/1993 Sb. čl. 37 odst. 3, Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů

⁴¹ aktuální znění: ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů

skutečnost, že jedinec nemá dostatečné znalosti jazyka v němž je jednáno, jednacím jazykem není jeho jazykem mateřským. Nárok na ustanovení tlumočnicka, jenž je v ustanovení poněkud nepříhodně nazván právem, nám vznikne prohlášením jedince, že neovládá jednacím jazyk – tedy okamžikem, kdy potřeba tlumočnicka vyjde najevo. V souvislosti s oprávněním je nasnadě zmínit jako jeho protiváhu také právní povinnost jiného subjektu.⁴² Vzhledneme-li znovu k čl. 37 odst. 4 „LZPS“, vytane nám na mysli několik možných otázek. V první řadě se zaměříme na samotné vytyčení povinnosti – v tomto případě jde o povinnost přímo slovy nevyjádřenou, ale dedukcí lze dovodit, že se jedná o povinnost umožnit ustanovení tlumočnicka a přibrat jej k jednání. Porušením této povinnosti značně vychylujeme rovnost stran v řízení. Zásadu rovnosti stran upravuje svým ustanovením *Listina základních práv a svobod ve článku 37 odst. 3: Všichni účastníci jsou si v řízení rovni.*⁴³ Podrobnějšímu rozpracování problematiky práva na tlumočnicka, mimo jiné i otázkám: kterému subjektu vznikne právní povinnost, kdo nese náklady spojené s ustanovením tlumočnicka atd. se věnujeme dále níže a rovněž v části čtvrté této diplomové práce.

3.1.2 Právo na spravedlivý proces

3.1.2.1 Proces a spravedlnost

České slovo proces pochází z latinského slova processus a označuje postupný děj, změnu či posloupnost stavů nějakého systému. Nejedná se o čistě právní termín, nýbrž slovo „proces“ se vyskytuje v mnoha odvětvích ve snaze zachytit určitý děj. Právní slovník proces definuje jako postup orgánů veřejné moci při realizaci jejich pravomoci.⁴⁴ Procesem tedy rozumíme procesními normami upravený postup některých právních subjektů, vedoucí k dosažení právních následků. V právní terminologii je možné pojem „proces“ vykládat ve třech dimenzích:

Do první dimenze zařazujeme pojetí, která ve shodě se sémantickým významem termínu „proces“ za vnímají procesem každý právní postup. Proces chápaný v tomto významu je vše, čím vznikají a vyvíjejí se právní vztahy, jakož i práva a povinnosti jako složky jejich obsahu. Na rozdíl od toho se hmotné právo týká obsahu těchto právních vztahů.

⁴² ŠKOP, M., MACHÁČ, P. *Základy právní nauky*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, 7 s.

⁴³ aktuální znění: ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁴ HENDRYCH, Dušan. *Právní slovník*. 3. vydání. [online]. beckonline.cz, 2009 [cit. 2.6.2014]. Dostupné na: <<https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?type=html&documentId=nnptembqhfwp64zrguxha4tbozxv64dsn5rww43one&groupIndex=0&rowIndex=27&conversationId=956566>>.

Druhá dimenze nerozumí procesem každý právní postup, ale pouze takový, kterého se účastní státní orgán s cílem vydat vykonatelné rozhodnutí. Tento druh chápání procesu, jenž ztotožňuje proces s řízením před státním orgánem, všeobecně převládá, a to nejen v naší právní teorii. Na rozdíl od první roviny tento výklad vyžaduje, aby jedním ze subjektů byl státní orgán (což mj. ovlivňuje povahu právních vztahů) a také, že výsledkem má být určité autoritativní řešení.

Ve třetí dimenzi lze proces vytyčit jako zvláštní právní vztah - soubor právních vztahů, komplexní právní vztah - existující vedle a mimo vztahy hmotněprávní, pro který je charakteristická autoritativní účast tzv. „nezúčastněného třetího“. Tato rovina termínu „proces“ je typická pro většinu soudních řízení. Trojstranný vztah však nenachází své místo u některých řízení nesporných a je v podstatě cizí řízení správnímu.⁴⁵

Termín spravedlnost je pojmem abstraktním, relativním a zároveň také mnohoznačným, díky čemuž nám nabízí široké možnosti jak na spravedlnost nahlížet – ať už je to z hlediska mravního, historického či sociálního. Aristoteles se spravedlností hluboce zaobíral ve svém díle *Etika Nikomachova*, kde spravedlnost chápe jako specifický cíl práva, a tvrdí, že jádrem spravedlnosti by měla být rovnost.⁴⁶ (Rudolf von Jhering však přirovnání spravedlnosti k rovnosti kritizuje, dle jeho názoru může být i rovnost bídy, což by se v praxi projevovalo například jako nespravedlnost sociální.⁴⁷) Spravedlivý člověk je dle Aristotela přítelem rovnosti, jenž se brání stavu odporujícímu spravedlnosti, tedy samotné nespravedlnosti. Aristoteles vnímá spravedlnost jako jednotu 2 dimenzí: spravedlnosti komutativní neboli morální hodnoty, přesněji jako nejvyšší ctnosti ze všech ctností – tato úroveň spravedlnosti spočívá v rovnováze hodnot, jejím zachování a popřípadě jejím obnovení. Druhou dimenzí spravedlnosti je spravedlnost rozdělovací neboli distributivní, jež rozděluje výše zmíněné hodnoty podle určitého kritéria (např. dle potřeb, zásluh, původu nebo výkonu).⁴⁸

⁴⁵ WINTEROVÁ, Alena. *Civilní právo procesní*. 6. aktualizované vydání, doplněné o předpisy evropského práva. Praha: Linde Praha, 2011, s. 32-33.

⁴⁶ VLČEK, Robert a kol. *Vybrané kapitoly z teorie práva pro zdravotnických a sociálních pracovníků*. 1. vydání. Bratislava, 2007, s. 21

⁴⁷ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 86

⁴⁸ HENDRYCH, Dušan. *Právní slovník*. 3. vydání. [online]. beckonline.cz, 2009 [cit. 2.6.2014]. Dostupné na: <<https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?type=html&documentId=nnptembqhfpw64zrguxhg4dsmf3gkzdmnzzxxg5a&groupIndex=19&rowIndex=0&conversationId=1549135>>.

Římská právní věda se ztotožňovala s názorem, že spravedlnosti nelze docílit nerozvázným uplatňováním zákonů, neboť tato činnost vede jen k posilování bezpráví a zároveň poznat zákony neznamená poznat slova, ale především jejich význam a moc.⁴⁹ O několik století později po Aristotelovi tvrdil Domitius Ulpianus: „Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi“ neboli: spravedlnost je pevná a stálá vůle dát každému oprávnění, které mu patří.⁵⁰ Známy je i další Ulpianův výrok, kde je nepřímě popsána spravedlnost, a to: „Honeste vivere, neminem laedere, suum cuique tribuere.“ což vystihuje: Žít poctivě, nikomu neškodit, každému dávat, co mu patří. Výkladovou otázkou je zda-li se poslední část Ulpianova výroku tj. každému dávat, co mu patří, vztahuje pouze na hmotné právo nebo i také na právo procesní.“ Při snaze extenzivně vykládat tuto moudrost, nám nezbyvá jen souhlasit, že se sem dají subsumovat práva člověka uplatňovaná v procesní rovině, tedy i právo na spravedlivý proces či konkrétněji právo na tlumočnicka.

Při pokusu o co nejširší definici můžeme spravedlnost chápat jako vnitřně strukturovaný etický princip či ideál, který ovlivňuje jednání lidí či kolektivů a projevuje se v působení sociálních institucí.⁵¹ Britský filosof John Randolph Lucas (* 1929) nám však spravedlnost vymezuje negativně: „*Tváří v tvář lidské nedokonalosti vytváříme vládu zákona částečně z postupů určených nikoli k zajišťování absolutní spravedlnosti, nýbrž k tomu, aby byly ochranou proti nejhoršímu druhu nespravedlnosti. Spíše nespravedlnost než spravedlnost „nosí kalhoty“ v politické filozofii, protože tím, že jsme omylní, nemůžeme říci předem, jaké bude to nejspravedlivější rozhodnutí. A protože žijeme mezi sobeckými lidmi, nemůžeme vždy zajistit, že bude vykonáno, takže kvůli určitosti volíme negativní přístup a stanovujeme postupy spíše tak, abychom se vyhnuli některým pravděpodobným formám nespravedlnosti, než abychom dosáhli všech forem spravedlnosti.*“⁵² I přestože se Thomas Hobbes odvažoval tvrdit, že: „Žádný zákon nemůže být nespravedlivý“, tak v případě samotného uplatnění zákona se nám zdá jeho výrok poněkud troufalý, a při špetce realistického pohledu na věc nám nezbyvá než souhlasit s tvrzením J. R. Lucase.

Proces a spravedlnost ve vzájemné souvislosti: Stejně jako by zákon dle definice Thomasa Hobbese neměl být nespravedlivý, tak by si spravedlivost měl zachovat i proces.

⁴⁹ ZOUBEK, Vladimír. *Úvod do studia teorie práva*. 1. Vydání. Praha: Vysoká škola manažerské informatiky a ekonomiky, 2009, s. 45

⁵⁰ ZOUBEK, Vladimír. *Úvod do studia teorie práva*. 1. Vydání. Praha: Vysoká škola manažerské informatiky a ekonomiky, 2009, s. 45

⁵¹ UPOL přednášky teorie práva

⁵² ZOUBEK, Vladimír. *Úvod do studia teorie práva*. 1. Vydání. Praha: Vysoká škola manažerské informatiky a ekonomiky, 2009, s. 46

Nicméně každý si jsme schopni vybavit minimálně jednu historickou etapu, kdy spravedlnost viditelně pokulhávala – zaměříme-li se na dějiny českých zemí, můžeme jmenovat například tzv. „čarodějnické procesy“, které v 17. století měly na svědomí stovky nevinných životů. Jeden z hlavních protagonistů čarodějnických procesů Jindřich František Boblig z Edelstadtu sice oplýval právnickým vzděláním, které pravděpodobně získal ve Vídni, avšak ani léta strávená studiem práva nejsou zárukou spravedlnosti. Problém může souviset se vztahem práva a bezpráví – zatímco právo platí, bezpráví se někomu děje. I přestože se nám lexikologicky spíše nabízí jako opositum spravedlnosti, slovo nespravedlnost, v právní nauce termín bezpráví zahrnuje jak nespravedlnost, protiprávnost tak i neprávo.⁵³

Spravedlnost, vzhledem ke své nehmatatelné formě, je poměrně těžko postižitelná – na rozdíl od nespravedlnosti, kterou jsme schopni zřetelně vidět například ve zmenšení ceny majetku kvůli vnějšímu poškození, spravedlnost natolik zřetelná není.

Jestliže podřazujeme právo na tlumočnicka pod termín práva na spravedlivý proces, pak rozvinutím výše zmíněných definic můžeme konstatovat, že jádrem práva na tlumočnicka by měla být rovněž rovnost účastníků řízení, právo na tlumočnicka je rozdělování (respektive přisuzování) samotným soudem. Ustanovením tlumočnicka se nám projevuje soud v distributivní rovině, ve snaze dát každému oprávnění, které mu patří. Právo na tlumočnicka rovněž vnímáme jako určitý postup, kterým se snažíme vyhnout nespravedlnosti – tím pádem bychom mohli mluvit ne o právu na spravedlivý proces, nýbrž o právu na proces bez nespravedlnosti. Závěrem bychom rádi zmínili krátký úryvek z Digest, který říká: „Omne enim, quod non iure fit, iniuria fieri dicitur“ o všem totiž, co se neděje po právu se praví, že se děje neprávem.⁵⁴

3.1.2.2 Právo na spravedlivý proces - obecně

Právo na spravedlivý proces můžeme vnímat ve dvou rovinách: jako první rozumíme „právo na přístup k soudu“, neboli právo skrze soud se snažit o vymožení či ochranu svého subjektivního práva. Jeho druhou dimenzi můžeme chápat právo na jistou hodnotu procesu, jenž zajišťuje nemalé množství institucionálních a procesních záruk⁵⁵

Právo na spravedlivý proces je Stavinohovou definován jako vyjádření určité vlastnosti civilního soudního řízení, jakou je nezávislé rozhodování v němž účastníkům

⁵³ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 89

⁵⁴ Digesta 47, 10, 1 pr.

⁵⁵ REPÍK, Bohumil. *Lidské práva v soudním konání*. 1. vydání. Bratislava: MANZ, 1999, s. 35.

(stranám) náleží právo se vyjadřovat se ke všem úkonům v průběhu řízení.⁵⁶ Právo na spravedlivý proces vykazuje také spojitost s hospodárností řízení, čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod zdůrazňuje důležitost přiměřené doby trvání řízení a absenci zbytečných průtahů. Winterová vnímá právo na spravedlivý proces jako subjektivní právo každého jednotlivce, a to i skupin jednotlivců, vůči státu (jako povinnému subjektu) na poskytnutí náležité právní ochrany tomu, kdo se jí dovolá.⁵⁷

Zárukou práva na spravedlivý proces je rovněž i uplatnění zásad spravedlivého procesu např. přístup k soudu, rovnost zbraní, princip kontradiktornosti, nezávislost a nestrannost soudu⁵⁸, principy ústnosti a přímosti atd.

3.1.3 Právo na spravedlivý proces a tlumočnicka dle evropské úmluvy a mezinárodního paktu

Spravedlivý proces se skládá z tolika z několika částí - nahlédneme-li do článku 14 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech,⁵⁹ spatříme poměrně rozsáhlou definici spravedlivého procesu zahrnující zásadu rovnosti účastníků, princip nezávislosti a nestrannosti soudů, zásadu veřejnosti atd. Proto můžeme tvrdit, že právo na spravedlivý proces v sobě sdružuje několik zásad, jež jsou procesnímu právu vlastní. Slovy Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (dále jen „Mezinárodní pakt“) si dovolujeme zdůraznit větu druhou čl. 14 odst. 1: „*Každý má úplně stejné právo, aby byl spravedlivě a veřejně vyslechnut nezávislým a nestranným soudem, který rozhoduje buď o jeho právech a povinnostech, nebo o jakémkoli trestním obvinění vzneseném proti němu.*“ Tato pasáž se znovu deklaruje rovnost všech osob před soudem – jak již bylo stanoveno ve větě první téhož článku i odstavce, nicméně zmínění trestního obvinění v závěru věty nám dává možnost pochybovat o použitelnosti tohoto ustanovení pro právo civilního procesu. Překvapit nás také trochu může rozdílnost české a anglické verze čl. 14 odst. 1 věty druhé

⁵⁶ STAVINHOVÁ, Jaruška, HLAVSA, Petr. *Civilní proces a organizace soudnictví*. 1. Vydání. Brno: Nakladatelství Doplněk, 2003, s. 71.

⁵⁷ WINTEROVÁ, Alena. *Civilní právo procesní*. 6. aktualizované vydání, doplněné o předpisy evropského práva. Praha: Linde Praha, 2011, s. 208.

⁵⁸ HENDRYCH, Dušan. *Právní slovník*. 3. vydání. [online]. beckonline.cz, 2009 [cit. 2.6.2014]. Dostupné na: <<https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?type=html&documentId=nnptembqhfwp64zrguxha4tbozxv63tbl5zxa4tbozswi3djoz4v643povsg42k7obzg6y3fom&groupIndex=4&rowIndex=0&conversationId=1787397>>.

⁵⁹ ORGANIZACE SPOJENÝCH NÁRODŮ. *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech* ze dne: 19.12.1966 [online]. osn.cz Dostupné na: <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/mezinar.pakt-obc.a.polit.prava.pdf>>.

„Mezinárodního paktu“⁶⁰: „*In the determination of any criminal charge against him, or of his rights and obligations in a suit at law, everyone shall be entitled to a fair and public hearing by a competent, independent and impartial tribunal established by law.*“ V anglickém znění, narozdíl od českého, se otázka trestního obvinění objevuje už na samém začátku článku, což nás může lehce svádět k závěru, že tento článek pojednává pouze o trestním řízení – k tomuto by nasvědčovali i ostatní odstavce článku 14. Vylučovací poměr, jenž je v tomto článku použit mezi rozhodováním o obvinění z trestného činu a nebo právy a povinnostmi, můžeme podložit naší domněnkou, že i přestože článek 14 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech je laděn spíše do trestněprávní roviny, jsou pochybnosti nad jeho výkladem v generální rovině práva na spravedlivý proces liché. Pokud bychom se měli zaměřit přímo na právo na tlumočnicka, zjistíme, že Mezinárodní pakt opravdu v článku 14 odst. 3 písm. f) pomoc tlumočnicka zmiňuje – bohužel však toto právo výslovně přisuzuje jako minimální záruky pouze obviněným z trestného činu. Pro civilněprávní řízení nám v souvislosti s právem na tlumočnicka nezbývá než se spokojit pouze s článkem 14 odst. 1 Mezinárodního paktu a článek 14 odst. 3 písm. f) neaplikovat.

Budeme-li mít v úmyslu vykládat právo na spravedlivý proces (a rovněž právo na tlumočnicka) z pohledu Evropské úmluvy o ochraně lidských práv⁶¹ (dále jen „Úmluva“), ocitneme se v podobné situaci jako v případě „Mezinárodního paktu“. Úmluva ve svém článku 6 rovněž nezapomíná zmínit právo na spravedlivý proces, i když český překlad tento článek označuje jako právo na spravedlivé řízení. I přestože česká slova proces a řízení jsou považována za synonyma, v případě anglického termínu „right to fair trial“ není dle mého názoru vhodný jakýkoliv jiný překlad než „právo na spravedlivý proces“ – tento terminus technicus je natolik ustálený, že překlad jakýmkoliv jiným způsobem okamžitě vzbudí pozornost právně vzdělaného čtenáře. Článek 6 odst. 1 „Úmluvy“ stejně jako „Mezinárodní pakt“ se vztahuje na spravedlivý proces před soudem, který rozhoduje o občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění. Ani „Úmluva“ neopomíjí právo na tlumočnicka – avšak jej také zmiňuje jako jedno z minimálních práv obviněného z trestného činu (článek 6 odst. 3 „Úmluvy“).

⁶⁰ UNITED NATIONS HUMAN RIGHTS. OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER FOR THE HUMAN RIGHTS. *International Covenant on Civil and Political Rights. Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966 entry into force 23 March 1976, in accordance with Article 49* [online]. ohchr.org Dostupné na: <<http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>>.

⁶¹ EUROPEAN COURT ON HUMAN RIGHTS. *Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. Řím 4.XI 1950*

Česká republika je na základě článku 10 Ústavy České republiky⁶² vázána vyhlášenými mezinárodními smlouvami, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas. Mezinárodním paktem o občanských a politických právech je Česká republika vázána na základě vyhlášky ministerstva zahraničních věcí č. 120/1976 Sb.⁶³ V případě Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod bylo její vyhlášení provedeno sdělením federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.⁶⁴ Na základě těchto skutečností mají tyto výše zmíněné úmluvy přednost před zákonem a jsou pro nás právně (legislativně) relevantní. I přestože jak v „Mezinárodním paktu“, tak v „Evropské úmluvě“ je kladen důraz na právo na tlumočníka zejména v souvislosti s trestním řízením, troufáme si tvrdit, že použitelnost těchto mezinárodních smluv v oblasti civilního procesu je rovněž nezanedbatelná.

3.1.4 Právo na tlumočníka dle práva České republiky

Právo na tlumočníka je označované jako jedno z podpůrných práv zásady rovnosti účastníků v řízení.⁶⁵ Soud by měl vyvinout snahu zajistit stranám rovnoprávné postavení – k tomu slouží i právo na použití mateřského jazyka před soudem a z něj vyplývající právo na tlumočníka.⁶⁶ Výše uvedené právo náleží každému účastníku řízení, jehož mateřským jazykem není jazyk český. Řízení před soudem je v českém civilním procesu založeno ve větší míře také na zásadě ústnosti – a to i přestože se u některých úkonů vyžaduje písemná forma (např. žaloba, odvolání, dovolání apod.)⁶⁷ – účastníku řízení, jenž neoplyvá dostatečnými znalostmi jednacího jazyka by byla odebrána možnost účastnit se aktivně a prostřednictvím verbálních projevů řízení.

Zaměříme-li se na zákony ČR ve vztahu k právu na tlumočníka, pak nám již samotná „Ústava ČR“ v článku 96 odst. 1 garantuje všem účastníkům řízení rovná práva, odst. 2 téhož

⁶² aktuální znění: zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Ústava ČR“)

⁶³ aktuální znění: předpis č. 120/1976 Sb., vyhláška ministra zahraničních věcí o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁴ aktuální znění: sdělení č. 209/1992 Sb., sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí ve znění Sdělení č. 41/1996 Sb.

⁶⁵ HENDRYCH, Dušan a kol. *Právní slovník. 3. vydání*. [online]. beckonline.cz, 2009 [cit. 3.5.2014]. Dostupné na: <<https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?type=html&documentId=nnptembqhfwp64zrguxhuyltmfsgcx3sn53g433toruv65ldmfzxi3tjnn2q&groupIndex=0&rowIndex=0&conversationId=700534>>.

⁶⁶ WINTEROVÁ, Alena. *Civilní právo procesní*. 6. aktualizované vydání, doplněné o předpisy evropského práva. Praha: Linde Praha, 2011, s. 66-67.

⁶⁷ STAVINHOVÁ, Jaruška, HLAVSA, Petr. *Civilní proces a organizace soudnictví*. 1. Vydání. Brno: Nakladatelství Doplněk, 2003, s. 182 – 183.

článek Ústavy vyjadřuje zásadu ústnosti a veřejnosti jednání před soudem. Ochrana práva na tlumočnicka poskytuje rovněž Listina základních práv a svobod⁶⁸ – na ni také odkazuje článek 4 „Ústavy ČR“ deklarováním ochrany základních práv a svobod soudní mocí. Listina se právu na tlumočnicka věnuje ve svých člancích 37 odst. 3, kde neopomíná zdůraznit zásadu rovnosti účastníků v řízení a v odstavci čtvrtém se již zmiňuje přímo o právu na tlumočnicka: „Kdo prohlásí, že neovládá jazyk, jímž se vede jednání, má právo na tlumočnicka.“

Z dalších zákonných norem deklaruje zásadu rovnosti také zákon o soudech a soudcích⁶⁹, který nám ve svém §4 znovu opakuje zásadu rovnosti a v §6 stanovuje, že řízení před soudy je ústní a veřejné. Přejdeme-li konečně k samotnému občanskému soudnímu řádu⁷⁰, pak se právu na tlumočnicka věnuje §18, který do svého prvního odstavce subsumuje jak zásadu rovnosti účastníků, tak i právo účastníka jednat ve své mateřštině – toto právo je dále rozváděno v odstavci druhém, kde již „OSŘ“ výslovně zmiňuje právo na tlumočnicka, pro toho, jehož mateřštinou je jiný než český jazyk a to od okamžiku, kdy tato potřeba vyjde najevo. Osoby neslyšící a hluchoslepé jsou postaveny naroveň účastníkům neovládajícím český jazyk.

⁶⁸ aktuální znění: zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „LZPS“)

⁶⁹ aktuální znění: zákon č. 6/2002 Sb., Zákon o soudech a soudcích, přísedících, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁰ aktuální znění: zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „OSŘ“)

4 Právo na tlumočníka a jeho odraz v judikatuře

4.1 Právo na tlumočníka na samém počátku nalézacího řízení

Občanský soudní řád ve svém §18 garantuje právo účastníku řízení jednat před soudem v jeho mateřštině – toto právo náleží každému účastníku řízení – tedy ať už v postavení žalobce nebo žalovaného. Otázkou je výklad slova „jednat“ – domníváme se, že zákonodárce tímto výrazem měl v úmyslu postihnout tzv. právní jednání, kterým rozumíme navenek projevenou vůli subjektu směřující k vyvolání právních následků.⁷¹ Z tohoto důvodu se dle mého názoru právo účastníka jednat v řízení ve své mateřštině vztahuje, jak na jeho písemné projevy, tak i na jeho projevy ústní. Pokud spojíme výše uvedené s odstavcem druhým §18, tj. právem na tlumočníka, tak musíme samotné právo na tlumočníka v rámci OSŘ chápat nejen jako právo na tlumočení ústního projevu v rámci řízení před soudem, ale i jako právo na překlad veškerých písemností, které vůči účastníku řízení směřují. V tomto směru souhlasíme, že právo na tlumočníka/ překlad (resp. jednat před soudem v mateřštině) se skládá z možnosti činit podání ve svém mateřském jazyce, používat svůj mateřský jazyk při jednání či při jiném soudním aktu, právo na doručování rozhodnutí a jiných listin opatřených překladem do mateřského jazyka a také právo na přibrání tlumočníka.⁷² K otázce práva na překlad se vyjadřuje ústavní soud ve svém stanovisku pléna z roku 2005⁷³ týkajícího se překladu soudních písemností do jazyka účastníka, kdy tvrdí, že:

(...) Listina, jak vyplývá z čl. 37 odst. 4, garantuje právo na tlumočníka pro jednání bez toho, že by použitelnost tohoto ustanovení limitovala toliko jednáními v trestním řízení. Je tedy zřejmé, že právo na tlumočníka se uplatní i při jednáních v řízeních dalších. Avšak co do rozsahu interpretace tohoto ustanovení Listiny je dle názoru IV. senátu Ústavního soudu třeba vyjít jak z gramatického výkladu čl. 37 odst. 4 Listiny, tak z výkladu logického, srovnávacího a výkladu teleologického. Gramatický výklad uvedeného ustanovení je zcela jednoznačný a svědčí pro nutnost tlumočení při ústní komunikaci účastníka řízení neovládajícího český jazyk se soudem. Nutnost překladu písemností, včetně rozhodnutí soudu, gramatickým výkladem dovodit nelze. Logický výklad za použití argumentu a simili vede k témuž výsledku. (...) S tímto názorem se neztotožňujeme, jelikož jsme přesvědčeni, že právo

⁷¹ LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§1 – 654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1940 (§ 545 Občanského zákoníku).

⁷² DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád I, II. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 96 (§18 Občanského soudního řádu).

⁷³ stanovisko pléna Ústavního soudu ze dne 25. října 2005, sp. zn. Pl. ÚS-st. 20/05

na spravedlivý proces je nadřazeno právu na tlumočníka, proto z našeho úhlu vykládáme právo na tlumočníka zároveň i v rovině práva na překlad. Soud by se neměl omezit jen čistě na opakování znění zákona, nýbrž by se měl pochopit cíl právní normy a snažit se jej dosáhnout.

V souvislosti s právem na překlad se nám jako problémový jeví okamžik, kdy skutečnost potřeby tlumočníka vyjde najevo. Bohužel v dnešní době neexistuje přesný návod na obecné ustanovení tlumočníka účastníku – k tomuto jen dodáváme, že soud je povinen poučit účastníka o možnosti jednání před soudem ve svém mateřském jazyce – v tomto případě poučení soudu spadá pod §5 „OSŘ“ tj. poučení o procesních právech a povinnostech účastníka. Pokud však je samotným prvním úkonem žaloba, která má být doručena účastníku, jehož mateřský jazyk neodpovídá jazyku jednacímú v soudním řízení, je soud rovněž vázán poučovací povinností? A jak je to s právem na překlad? Soudy v této záležitosti zatím nebyly schopny dojít k jednoznačnému závěru. Ve prospěch extenzivního výkladu práva na tlumočníka ve smyslu práva na překlad mluví rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích z roku 2005⁷⁴:

(...) Jinou vadou řízení (než jsou vady uvedené ve větě první § 212a odst. 5 o.s.ř.) je skutečnost, že okresní soud žalovanému sice žalobu doručil, avšak žalobu nepřeloženou do jeho mateřského jazyka. Přitom z celého řízení plyne, že žalovaný český jazyk neovládá. Za takové situace je nutno vycházet z toho, že žalovanému nebyla žaloba řádně doručena, protože mu nebyl doručen překlad do italštiny za situace, kdy žalovaný má podle § 18 odst. 1 věta druhá o.s.ř. právo jednat před soudem ve své mateřštině. Toto právo neznamená jen to, že mu musí být ustanoven tlumočník při ústním jednání u soudu, ale znamená to i povinnost soudu přeložit žalovanému obsah žaloby tak, aby se mohl k žalobě kvalifikovaně ve své mateřštině za pomoci tlumočníka vyjádřit. Vedle shora citovaného práva na jednání ve své mateřštině bylo tak ve svém důsledku porušeno i právo žalovaného, aby mu byla žaloba doručena (§ 79 odst. 3 věta první o.s.ř.). Nemohl tak řádně hájit své zájmy, nemohl řádně posoudit, zda je pro něj vhodné zajistit si advokáta, a byla mu proto vzata i možnost řádně jednat před soudem. Tyto vady mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci.(...) Jak již shora řečeno, je základním důvodem pro zrušení napadeného rozsudku skutečnost, že žalovanému nebyla doručena žaloba přeložená soudním tlumočníkem do jeho mateřštiny, což

⁷⁴ rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 19. září 2005, sp. zn. 5 Co 2011/2005

mělo za následek i to, že mu byla odňata možnost kvalifikovaně před soudem ve své věci jednat.(...)

Naopak Nejvyšší správní soud v otázce překladu zaujal naprosto odlišné stanovisko a ve svém rozsudku z roku 2004⁷⁵ práví: (...) *Z žádného právního předpisu nelze dovozovat povinnost soudu zasílat účastníkovi řízení překlad rozhodnutí do jiného jazyka, než v jakém byl vyhotoven. Pouze rozhodnutí soudu v českém jazyce, jakožto projev svrchovanosti českých státních orgánů nad územím České republiky, je zněním autentickým a pro všechny dotčené subjekty závazným. Shora citované ustanovení občanského soudního řádu, stejně jako závazky plynoucí z Listiny základních práv a svobod či mezinárodních smluv, směřují především k situaci, kdy je nařízeno ústní jednání (viz pravidelně se opakující slovní spojení „jednat před soudem“) a účastník neznalý jednacího jazyka by tak nemohl bezprostředně reagovat na průběh jednání, nemohl by odpovídat na otázky kladené mu ze strany soudu apod. (...)*

Obecně můžeme tvrdit, že zatímco akademická obec vnímá právo na tlumočníka také jako právo na překlad, soudní praxe na překlady listin nahlíží více skepticky. I přestože Krajský soud v Českých Budějovicích ve svém rozsudku právo na překlad uznal, většina soudů se k tomuto názoru nekloní. Možnými důvody potlačování práva na překlad je za prvé časové hledisko (respektive prodloužení doby řízení oproti řízením standartním) a za druhé rovněž hledisko finanční. Samotné finanční problematice se věnujeme v části 4.4., jež se zabývá náklady za tlumočníka.

4.1.1 Překlad směnky

Nicméně zaměříme-li se oblast směnečnou, nemalé rozpory budí právo na překlad v řízení vedoucím k vydání směnečného platebního rozkazu (směnečný a šekový platební rozkaz byl upraven v §175 „OSŘ“⁷⁶, nyní se této problematice věnuje §172 „OSŘ“, jež hovoří pouze o platebním rozkazu). Toto řízení má svá specifika – zásadně probíhá bez přítomnosti účastníků a soud na základě skutečností uvedených žalobcem vydává písemný platební rozkaz, v němž stanovuje žalovanému povinnost do 15dnů zaplatit pohledávku a nebo podat soudu odpor. Dřívější lhůta na zaplacení tři dny („OSŘ“ účinný ke dni 1.7.2009) byla navýšena na lhůtu 15ti denní. Stalo se tak i na základě nálezu Ústavního soudu z roku 2012⁷⁷, kde ústavní soud:

⁷⁵ rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 29. srpna 2004, sp. zn. 5 Azs 52/2004-45

⁷⁶ historická verze: zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění zákona č. 286/2009 Sb., účinném ke dni 1.7.2009

⁷⁷ nálezu Ústavního soudu ze dne 16. října 2012, sp. zn. Pl. ÚS 16/12, bod 33

„(...) Vyšel z toho, že zásada rovnosti účastníků řízení je zakotvena v čl. 96 odst. 1 Ústavy a jako subjektivní právo je deklarována právě v čl. 37 odst. 3 Listiny. Je jedním ze základních principů, jimiž se musí soudní řízení vyznačovat. Vyjadřuje přitom skutečnost, že účastníci řízení (strany) musí stát před soudem v rovném postavení, aniž by byla jedna nebo druhá strana jakkoli zvýhodněna. Zákon tedy musí zajistit všem stranám sporu stejné možnosti k uplatnění jejich práv; všem účastníkům musí dát možnost reálně a efektivně jednat v soudním řízení, tedy zejména vyjadřovat se k tvrzením protistrany, jakož i činit důkazní návrhy a tak podobně (...). Skrze nerušenou realizaci procesních oprávnění ze strany všech účastníků řízení se totiž realizuje jejich subjektivní právo na rovné postavení v rámci soudního řízení. Pokud jsou právní normou stanovené podmínky realizace procesních oprávnění některého z účastníků nedůvodně zkráceny, porušuje se tím i účastníkovo základní právo na spravedlivý proces. (...).“

Aplikujeme-li to na právo na tlumočnicka, pak ústavní soud deklaroval, že třídenní lhůta nevyhovuje zásadě rovnosti účastníků – protože v případě nutnosti tlumočnických či překladatelských služeb tato lhůta není dostatečná k obstarání překladu směnky a neposkytuje účastníku možnost reálně bránit svá práva. Na tomto místě bych ráda zmínila poměrně čerstvý náleží Ústavního soudu z roku 2014⁷⁸, který se rovněž týká třídenní lhůty pro podání odporu proti směnečnému platebnímu rozkazu a v níž dovolatel přímo odkazuje na výše zmíněný náleží Pl. ÚS 16/12 a výrazně podotýká, že již sám Ústavní soud přistoupil ke změně této nepřiměřené lhůty. Jelikož samotný směnečný rozkaz byl vydán v roce 2010, k následnému odvolání se usnesením Vrchní soud v Praze vyjádřil 19.9.2012 – tj. téměř měsíc před náleží Ústavního soudu, na nějž se stěžovatel odvolává, nezbyvalo Ústavnímu soudu než ústavní stížnost odmítnout s konstatováním, že:

„15. Stěžovatel dále poukazuje na náleží Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 16/12, kterým Ústavní soud rozhodl tak, že ustanovení § 175 odst. 1 občanského soudního řádu se ve slovech "do tří dnů" a ve slovech "v téže lhůtě" ruší uplynutím dne 30. dubna 2013. K této stěžovatelově námitce je třeba poznamenat, že Ústavní soud se již posuzováním rozhodovací činnosti obecných soudů v otázce hodnocení včasnosti námitek proti směnečnému (šekovému) platebnímu rozkazu po zveřejnění uvedeného náleží pod č. 369/2012 ve Sbírce zákonů zabýval, přičemž dospěl k závěru, že pokud soudy vycházely v době jejich rozhodování z tehdy účinného znění ustanovení § 175 občanského soudního řádu, tedy ze zákonné třídenní lhůty,

⁷⁸ náleží Ústavního soudu ze dne 19. března 2014, sp. zn. IV. ÚS 4581/12

nelze jejich postupu nic vytknout, s tím, že nadto taková rozhodnutí "nepovažuje Ústavní soud za jím neakceptovatelná za stavu, kdy právní vztah účastníků daného řízení byl vztahem obchodním a nikoliv „spotřebitelským“, a kdy účinnost derogačního nálezu byla odložena ke dni 30. 4. 2013" (...). V nyní projednávané věci nalézací soud rozhodoval dokonce ještě před zveřejněním citovaného plenárního derogačního nálezu, a proto jeho setrvání na třídení lhůtě (jakož i setrvání odvolacího soudu) nelze v tomto směru ničeho vytknout, neboť nálezy Ústavního soudu nepůsobí zpětně, nýbrž jen pro futuro. Stěžovatel ostatně námitku ke krátkosti lhůty pro podání námitek proti směnečnému platebnímu rozkazu uvádí až v ústavní stížnosti.“⁷⁹

K samotné neochotě soudů poskytovat přímo soudní překlad směnky dodávám rozhodnutí Nejvyššího soudu z roku 2010⁸⁰, které se věnuje dovolání, kde dovolatelka namítá, že absentujícím překladem směnky byla narušena její možnost podat řádné námítky. Nejvyšší soud argumentuje tím:

„Je tomu tak především proto, že námitka žalovaného o nepřeložení směnky z anglického jazyka do češtiny v řízení před soudem prvního stupně před vydáním směnečného platebního rozkazu, jako důvod zmatečnosti, je lichá. Směnečné řízení předcházející vydání směnečného platebního rozkazu nepředpokládá důkazní řízení a soud rozhoduje jen na základě obsahu spisu postupem podle ustanovení § 175 odst. 1 o. s. ř. Překlad předložené směnky provedl soudní tlumočnick v rámci řízení o námitkách a při jednání dne 29.ledna 2004 byl tento důkaz proveden v souladu s ustanovením § 129 o. s. ř. jeho přečtením. Odvolací soud, který poté rozhodoval o odvolání žalovaného, měl k dispozici překlad směnky, který je ve spisu založen.“

4.2 Ustanovení tlumočnicka v průběhu nalézacího řízení

Dostaneme-li se přes doručení soudní písemnosti (ať už je to žaloba, směnka a tak dále) k samotnému jednání před soudem, pak i zde se projevuje právo na tlumočnicka. Mezi nejčastěji pravděpodobné situace, jež mohou nastat, patří: 1. Účastník jednacím jazyk vůbec neovládá, 2. Účastník řízení pasivně ovládá jednacím jazyk (český jazyk), aktivně je schopen v určitých mezích komunikovat nicméně se stydí za svou úroveň (jelikož tu například žije již 15 let a proto má pocit, že by jazyk mohl ovládat lépe) 3. Účastník ovládá jednacím jazyk, avšak přesto se nedá považovat za rodilého mluvčího, 4. Účastník je nedoslýchavý, neslyšící

⁷⁹ náleze Ústavního soudu ze dne 19. března 2014, sp. zn. IV. ÚS 4581/12, bod 15

⁸⁰ usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. února 2012, sp. zn. 29 Cdo 4621/2010

nebo hluchoněmý a není schopen vůbec vnímat zvukové podněty. V případě, že se účastník dá podřadit pod výše zmíněné, pak se dá uvažovat o možnosti mu ustanovit tlumočníka. Jak jsme se již několikrát zmínili v tomto případě využijeme § 18 OSŘ – přesnému okamžiku ustanovení tlumočníka se věnuje odstavec druhý výše zmíněného paragrafu.

Pozice účastníka, jemuž by náleželo uplatnění práva na tlumočníka, je v tomto okamžiku mnohem příznivější, jelikož se potřeba ustanovení tlumočníka mnohem lépe prokazuje – a to i přestože mnohdy soudy s poučením o tomto právu příliš nespěchají. Ve všech případech je důležité, aby jednacím jazyk nebyl pro účastníka jeho jazykem mateřským. Splní-li se tato podmínka, následuje poté, v případě, že vyjde potřeba tlumočení najevo, samotné ustanovení tlumočníka. Otázkou je, jak poznat ten pravý okamžik – v tomto případě se nám do konfliktu dostanou dvě fakta, a to poučovací povinnost soudu, jak je obsažena v §5 OSŘ: „*Soudy poskytují účastníkům poučení o jejich právech a povinnostech.*“⁸¹ a vlastní úvaha soudce o potřebě tlumočníka. K tomuto bych ráda dodala, že v samotné soudní praxi neprobíhají u účastníků řízení jakékoliv jazykové testy, které by ověřily jejich jazykovou vybavenost. Soudci potřebu tlumočníka odvozují zejména na základě dvou skutečností, a to: písemného podání účastníků a jejich verbálního projevu. Oběmi otázkami – a to: poučovací povinností soudu a zároveň ustanovením tlumočníka se zabýval Ústavní soud ve svém usnesení z roku 2012⁸²:

„4. Ústavní soud poznamenává, že demokratický právní stát je postaven na respektu k důstojnosti, svobodě a autonomii jednotlivce. To má svůj výraz mimo jiné v tom, že práva přiznaná jednotlivci mu zásadně nemohou být orgánem veřejné moci vnucována proti jeho vůli. To pak samozřejmě může mít svůj negativní důsledek v tom, že jednatel v důsledku neuplatnění nebo nevhodného uplatnění svých práv může dojít újmy. Od této pozice je samozřejmě nutné odlišit situaci, kdy orgán veřejné moci za účelem provedení řízení, k němuž je kompetentní (srov. čl. 2 odst. 3 Ústavy České republiky), je povinen učinit pozitivní opatření, aby takové řízení mohlo proběhnout a mohlo být řádně ukončeno.

5. Ve vztahu k dané věci z toho lze vyvodit, že právo na tlumočníka je nutno uplatnit, aby vznikla konkrétnímu orgánu veřejné moci aktuální povinnost respektovat toto právo, a to v situaci, kdy je shledáno, že ten, kdo se tohoto práva dovolává, tlumočníka při jednání skutečně potřebuje (...). Vedle toho má soud na úrovni podústavního práva podle § 18 odst. 2

⁸¹ aktuální znění: zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

⁸² usnesení Ústavního soudu ze dne 23. února 2012, sp. zn. II. ÚS 405/12, body 4-5

občanského soudního řádu povinnost ustanovit účastníkovi při jednání tlumočnicka, vyjde-li taková potřeba v řízení najevo. Nerespektování této povinnosti může mít za následek porušení základních práv takového účastníka ovšem jen tehdy, pokud to odůvodňují konkrétní a relevantní dopady na řízení a rozhodnutí - tedy nikoliv bez dalšího. Skutečnost, že účastníkem řízení je cizí státní příslušník, může být podle konkrétních okolností důvodem k tomu, aby ho soud poučil o právu jednat v jeho mateřštině, avšak taková povinnost nenastává automaticky (...). Reaguje-li totiž cizinec v řízení před soudem na úkony soudu činěné v českém jazyce svými podáními činěnými rovněž v českém jazyce, zpravidla nejsou dány důvody pro ustanovení tlumočnicka, neboť toho není potřeba.“

Ve vztahu k poučovací povinnosti soudů je vhodné zmínit, že i přestože poučení o možnosti ustanovení tlumočnicka řadíme mimo poučovací povinnost o hmotném právu, není automatickou součástí řízení – soudce sám posuzuje potřebu tohoto poučení. Z praxe soudů se jeví jako přitěžující okolnost pro ustanovení tlumočnicka, pokud účastník činí svá podání v češtině, komunikuje se svým právním zástupcem rovněž v češtině a z jakýchkoliv důvodů se mylně domnívá, že jednací jazyk ovládá na dostatečné úrovni. Samotné neustavení tlumočnicka však není vázáno na konkrétní okamžik – tedy pokud by tlumočnick nebyl ustanoven na samém počátku jednání, pak ničemu nebrání, aby v případě, že prohlásí účastník, že dostatečně z neúplné znalosti jazyka není schopen rozumět (tj. vyjde-li tato potřeba najevo), pak mu bude tlumočnick ustanoven. Zcela jinou situací je ustanovení tlumočnicka v průběhu odvolacího řízení, pokud účastníkovi tlumočnick v řízení v prvním stupni ustanoven nebyl (účastníkovi se o této možnosti poučení rovněž nedostalo), ale sám účastník byl schopen jednat v jazyce jednání – o tom však až níže.

4.3 Právo na tlumočnicka – překlad rozhodnutí

Již jsme se zmiňovali, že právo na tlumočnicka se dle akademické obce vztahuje i na právo na překlad, zaměřovali jsme se přímo na překlad žaloby či směnky, jako prvotní listiny se kterou se účastník dostává do kontaktu se soudem. V této pasáži bych se však ráda zaměřila na překlad soudních rozhodnutí – tomuto tématu se věnuje rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové⁸³, který mimo jiné argumentuje, že:

„(...) pouze rozhodnutí soudu v českém jazyce je zněním autentickým a povinností soudu není zasílat účastníkovi řízení překlad takového rozhodnutí do jeho mateřského jazyka. Ustanovení tlumočnicka není automatickým úkonem soudu v řízení, jehož účastníkem je

⁸³ rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 8. Ledna 2008, sp. zn. 23 Co 173/2007

cizinec. Soud ustanoví tlumočnicka účastníku pouze v těch případech, kdy by účastník řízení pro jazykovou bariéru nemohl účinně obhajovat svá práva v řízení před soudem a potřeba tlumočnicka musí být zcela zjevná a musí z řízení vyplynout sama bez toho, aby soud aktivně zjišťoval, zda jsou splněny podmínky dle § 18 odst. 2 o.s.ř. (...) Pro uplatňování všech základních procesních práv účastníka řízení má být vytvořen prostor zejména u veřejného ústního jednání. Neexistuje základní právo, aby byla rozhodnutí v civilním řízení překládána soudem do jiného než českého jazyka. Soud by měl reagovat ustanovením tlumočnicka v případech, kdy v řízení je zřejmé, že účastník ukládaným povinnostem zjevně nerozumí.“

Jako vhodné řešení otázky překladu rozhodnutí vnímáme jak samotné doručení rozhodnutí v českém jazyce, jelikož souhlasíme s jeho autentičností, avšak v souvislosti s právem na tlumočnicka (resp. právem na překlad) považujeme za vhodné, aby jakékoliv rozhodnutí bylo doplněno rozhodnutím přeloženým do mateřského jazyka účastníka. V případě, že by nebyl zajištěn překlad rozhodnutí přímo soudem, musí si tento překlad obstarat účastník na své náklady. Přehlédneme-li možnost nepřeložení rozhodnutí z finančních důvodů účastníka, silně tuto situaci ovlivňuje také časové hledisko. Pokud by účastníkem byla například osoba hodlající podat odvolání, jejímž mateřským jazykem je pouze afrikánština (v elektronické evidenci znalců a tlumočnicků na justice.cz není žádný záznam o tlumočnickovi z nebo do afrikánštiny), zabere účastníkovi většinu lhůty pro podání odvolání jen zajištění překladu rozhodnutí a na sepsání odvolání a samotné argumenty již tolik prostoru nezbyvá.

4.4 Náklady za tlumočnicka

Na začátku této diplomové práce jsme se věnovali mimo jiné popisu pozice soudního tlumočnicka a také zákonné úpravě na něj se vztahující, nezmínili jsme však detailněji, jakým způsobem je soudní tlumočnick odměňován – touto záležitostí se zabývá již zákon o znalcích a tlumočnickách ve svém §17⁸⁴, který přiznává odměnu soudním tlumočnickům. Konkrétní výši sazeb odměn nalezneme však až v §17 vyhlášky ministerstva spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnickách⁸⁵, kde zjistíme, že se cena písemného překladu pohybuje v rozmezí 100,-Kč až 350,-Kč za jednu normostranu a cena ústního překladu rovněž 100,-Kč až 350,-Kč za hodinu tlumočení. Všechny tyto sazby je možno s přihlédnutím ke konkrétnímu případu zvýšit, a to o 10% až 50%. Soudnímu tlumočnickovi dále dle §28 odst. 1 „VZZT“

⁸⁴ aktuální znění: zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnickách, ve znění pozdějších předpisů, §17

⁸⁵ aktuální znění: vyhláška č. 37/1967 Sb., vyhláška ministra spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnickách (dále jen „VZZT“)

přísluší také náhrada cestovních nákladů a náhrada mzdy za dobu, kdy se tlumočnický úkon a cestoval také zpět.

Náklady za tlumočnicka, slovy §141 odst. 2 „OSŘ“: „náklady spojené s tím, že účastník jedná ve své mateřštině nebo se dorozumívá některým z komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob, platí stát. Placení nákladů (v tomto případě by bylo vhodnější použití slova „odměny“) se zaobírá rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích z roku 2005⁸⁶:

„(...)V zájmu rovného postavení subjektů občanskoprávních, pracovních, rodinných, obchodních a dalších vztahů /§ 7 o.s.ř./ okresní soud žalovanému zajišťoval /protože si jej nezajistil sám/ tlumočnicka. To ovšem neznamená, že takto vzniklé náklady by žalovaný neměl České republice platit, neboť v daném případě nejde o situaci předpokládanou § 18 o.s.ř. Odvolacímu soudu v tom, aby žalovanému uložil takto České republice vzniklé náklady řízení zaplatit /§ 148 odst. 1 o.s.ř./ bránila zásada reformatio in peius – pouze na základě odvolání žalovaného nelze právní postavení tohoto účastníka rozhodnutím odvolacího soudu zhoršit.(...)“.

Dle našeho názoru se jedná o nejproblematictější rozsudek hned z několika důvodů: Za prvé se § 148 odst. 1 „OSŘ“ opravdu vztahuje na náklady řízení, avšak účastník je má nahradit – nikoliv zaplatit. Jedná se o chybně použitou terminologii – náklady řízení se v zásadě pouze nahrazují. Druhým problematickým jevem se nám zdá samotný výklad §148 odst. 1 „OSŘ“, kde se ztotožňujeme s názorem Drápala⁸⁷, že náklady platí zásadně stát a ani postupem dle §148 odst. 1 nelze účastníku uložit, aby nahradil státu takto vzniklé náklady.

Avšak v případě, že účastník sám nevyvine jakoukoliv aktivitu k ustanovení tlumočnicka a ani tato potřeba v řízení přímo najevo nevyplyne a následně požaduje náhradu nákladů za překlad listin, jenž si sám obstaral, pak souhlasíme s názorem Krajského soudu v Hradci Králové⁸⁸, že:

„(...) Odvolací soud nepovažuje tyto náklady za účelně vynaložené z toho důvodu, že žalobce podle § 18 odst. 1 věta druhá o. s. ř. má právo jednat před soudem ve své mateřštině. Tato zásada se uplatňuje tím způsobem, že takovému účastníku musí soud ustanovit

⁸⁶ rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 30. srpna 2005, sp. zn. 22 Co 1241/2005

⁸⁷ DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád I, II. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 96 (§18 Občanského soudního řádu).

⁸⁸ rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 1. června 2009, sp. zn. 21 Co 205/2009

tlumočníka, jakmile taková potřeba vyjde v řízení najevo (§ 18 odst. 2 věta první o. s. ř.). Tlumočnick přitom tlumočí nejen v přímém ústním styku, ale tlumočí také listiny vydané soudem do mateřštiny účastníka a listiny předložené účastníkem v jeho mateřštině do úřední řeči soudu. Uvedená zásada se dále promítá do ustanovení § 141 odst. 2 o. s. ř., podle něhož náklady důkazů, které nejsou kryty zálohou, jakož i hotové výdaje ustanoveného zástupce, který není advokátem, a náklady spojené s tím, že účastník jedná ve své mateřštině nebo se dorozumívá znakovou řečí, platí stát. (...) V tom případě bylo na iniciativě žalobce, aby o ustanovení tlumočníka požádal. (...)“.

V souvislosti s tímto případem dodáváme jen: „Vigilantibus iura scripta sunt! (Právo svědčí bdělým!)“ a dále přesunujeme svou pozornost k možným motivům negativního postoje soudů k právu na překlad a také na samotné ustanovení tlumočníka. Vezmeme-li si co nejjednodušší modelový příklad, kdy je například Obvodním soudem pro Prahu 1 ustanoven tlumočnick, který bude překládat i tlumočit z češtiny do němčiny. V první řadě přeloží žalobu o 2 normostranách (2 x 100,-Kč⁸⁹ = 200,- Kč), následně bude předvolán k soudnímu jednání – cesta tam a zpět trvá dohromady 1 hodinu a na soudě stráví pokaždé 2 hodiny čistého času (ušlý výdělek: 2x (1 + 2) = 6hodin x 170,-Kč⁹⁰ = 1.020,-Kč), za pro cestu k soudu využije 4x 90min jízdenky MHD Praha (4x 32,-Kč⁹¹ = 128,-Kč) a v poslední řadě tlumočnick přeloží rozsudek o 3 normostranách (3 x 100,-Kč⁹² = 300,-Kč). Celkem náklady za tlumočnicka budou ve výši: 1.648,- Kč. V případě, že soudní praxe neuznává právo na překlad nám v modelovém příkladu náklady klesnou o 500,-Kč. Pokud by soudce tlumočnicka neustanovil hned v prvním jednání, pak náklady klesnou o dalších 574,-Kč. Pokud bychom tedy souhlasili s názorem, že tuto částku nelze po účastníkovi řízení jakkoliv nárokovat, vše zaplatí stát. Z našeho úhlu pohledu se nám současná situace jeví jako protěžování finančního hlediska nad zásadou rovnosti – za velmi vhodné a v dnešní době již možné řešení považujeme soudní tlumočení prostřednictvím telekonferenčních zařízení, čímž by odpadla potřeba přesunu tlumočnicka k soudu a náhrady části jeho ušlého výdělku a cestovních nákladů (vztaheno na náš modelový případ: (2 x 1hodina = 2 x 170,-Kč = 340,-Kč) + (4 x 32Kč = 128,-Kč) CELKEM: 468,-Kč)). Ušetřené náklady využitím telekonference se téměř rovnají nákladům za překlad

⁸⁹ aktuální znění: vyhláška č. 37/1967 Sb., vyhláška ministra spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, §17.

⁹⁰ *Průměrný hrubý měsíční plat pro: Tlumočnick* [online]. Platy.cz, [cit. 30. června 2014]. Dostupné na: <<http://www.platy.cz/platy/prekladatelstvi-a-tlumocnictvi/tlumocnik>>.

⁹¹ *Jízdné na území Prahy* [online]. dpp.cz, [cit. 30. června 2014]. Dostupné na: <<http://www.dpp.cz/jizdne-na-uzemi-prahy/>>.

⁹² aktuální znění: vyhláška č. 37/1967 Sb., vyhláška ministra spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, §17.

soudních písemností (468,-Kč by se ušetřilo díky telekonferenci a 500,-Kč by stál překlad 5 normostran). Z tohoto důvodu bychom se rádi zasadili o větší využití telekonferenčního soudního tlumočení a případné ušetřené prostředky doporučujeme využít k překladu soudních písemností a tím pádem více vyhovět právu na překlad jako rozšiřujícímu výkladu práva na tlumočnicka.

4.5 Ustanovení tlumočnicka ve vykonávacím řízení – dražební jednání

I přestože vykonávací řízení není obligatorní součástí soudního řízení, nastane-li i tato fáze, pak se na účastníka rovněž vztahuje právo na tlumočnicka i překlad. Příjemným překvapením pro nás bylo usnesení Nejvyššího soudu z roku 2006⁹³ vztahující se na dražební jednání:

„(...) Je totiž nesprávný jeho závěr, podle kterého účastníkovi řízení, s nímž se nelze dorozumět jinak než znakovou řečí, není soud povinen ustanovit tlumočnicka, pokud to není z věcného hlediska potřeba. Pokud uvedenou premisu dovozuje z odlišného charakteru dražebního jednání, na kterém „je požadavek na účast tlumočnicka do znakové řeči zcela formální bez věcného obsahu“, neboť možnost činit procesní návrhy je „téměř“ vyloučena, pak přehlíží, že také v rámci dražebního jednání přiznává občanský soudní řád povinné řadu procesních práv (např. námitky proti příklepu podle § 336j odst. 2 o.s.ř., námitky proti způsobu protokolace dražebního jednání apod.), jejichž využití by bylo zdravotně indisponovanému účastníkovi bez přítomnosti tlumočnicka ve svém důsledku znemožněno. Podmínku předpokládanou § 18 odst. 2 věta první o.s.ř., podle které se účastníkovi ustanoví tlumočnick, jakmile takováto potřeba vyjde najevo, nelze poměřovat mírou možné intenzity ingerence dotčeného účastníka na dané řízení, tedy do jaké míry má tento účastník možnost ovlivňovat dané řízení, ale toliko fakticitou této potřeby bez jakýchkoliv dalších limitujících podmínek. Pouze v takovém případě může být zajištěna plnohodnotná účast účastníka na soudním jednání, neboť v opačném případě není zajištěna ústavním pořádkem i zákonem definovaná rovnost účastníků řízení.

Na uvedeném závěru nemění ničeho ani skutečnost, že povinná byla v daném řízení zastoupena zmocněncem (§ 27 odst. 1 o.s.ř.). Takovýto zástupce sice chrání a prosazuje práva a oprávněné zájmy zastoupeného, avšak je zároveň povinen se řídit jeho pokyny, které mu mohou být, v návaznosti na skutečný průběh řízení, ze strany zastoupeného průběžně udílány –

⁹³ usnesení Nejvyššího soudu ze dne 8. srpna 2006, sp. zn. 20 Cdo 1540/2006

přínejmenším ve smyslu takových pokynů zastoupeného zástupci, jež se vztahují ke skutečností, které vycházejí při jednání nově najevo. Pokud se zastoupený nemůže plnohodnotně podílet na jednání, protože mu nerozumí, nemůže ani využít možnosti aktivně v daném řízení – a to ani prostřednictvím zmocněnce – vystupovat, a nemůže proto ani odpovídajícím způsobem svá procesní práva a povinnosti vykonávat. Při opačném výkladu by právo na osobní účast zastoupeného při jednání soudu ztrácelo jakýkoliv reálný procesní smysl.(...)“

Ve výše zmíněném rozhodnutí oceňujeme nejen empatii k osobám neslyšícím, ale i maximální snahu zajistit účastníku řízení plnohodnotnou účast na jednání. Soudní tlumočení by mělo zajistit maximální aktivitu účastníka v řízení, proto bez ohledu na délku pobytu by měl být tlumočnický ustanoven všem, jejichž mateřským jazykem není čeština. Potřeba tlumočnicka může být odlišná v závislosti na předmětu řízení – například v otázce bezproblémového rozvodu bude účastník schopen rozumět a vyjadřovat se dostatečně určitě i bez tlumočnicka, naproti tomu v komplikovaném sporu o dlužnou částku mu jeho znalosti jazyka dostačovat nebudou. Z tohoto důvodu se domníváme, že soud by měl otázku ustanovení tlumočnicka posuzovat samostatně s možným lehkým přihlédnutím, k předchozím řízením, avšak neargumentovat pouze tím, že v jiných řízeních se tato potřeba neprojevila.

4.6 Právo na tlumočnicka v odvolacím řízení

Jak již jsme měli možnost podotknout, ustanovení tlumočnicka v průběhu odvolacího řízení je snad největším úskalím pro laxní a nečinné účastníky řízení, jimž by jinak právo na tlumočnicka jeho ustanovení umožňovalo. Domáhá-li se účastník ustanovení tlumočnicka až v samotném odvolacím řízení nezbyvá jinak než nezpochybňovat názor Ústavního soudu, jenž prezentoval ve svém nálezu z roku 2011⁹⁴:

„(...) Smyslem ustanovení § 18 odst. 2 o. s. ř. a čl. 37 odst. 4 Listiny základních práv a svobod je zajistit, aby účastník řízení, který neovládá jazyk, v němž řízení probíhá, nebyl touto skutečností znevýhodněn a po jazykové stránce rozuměl všemu podstatnému, co je v řízení řečeno. Ústavní soud však již ve své dřívější judikatuře (...) uvedl, že tohoto práva nesmí být zneužito k záměrnému a účelovému prodlužování řízení, jeho zdržování a zvyšování jeho nákladů za situace, kdy účastník řízení zcela evidentně a bez sebemenších pochyb jazyk, v němž se vede jednání, ovládá.

⁹⁴ nálezu Ústavního soudu ze dne 7. června 2011, sp. zn. III. ÚS 1216/11

Ze spisu Obvodního soudu pro Prahu 6 sp. zn. 13 C 133/2008, s jehož obsahem se Ústavní soud seznámil, je patrné, že stěžovatelka s obecnými soudy jednala způsobem, z něhož potřeba ustanovit jí tlumočnicka nevyplývala, ostatně ona sama o jeho ustanovení žádala poprvé teprve v doplnění svého odvolání proti rozsudku soudu I. stupně, o potřebě ustanovení tlumočnicka se dříve nezmiňovala přesto, že v průběhu řízení žádala o ustanovení právního zástupce, kteroužto žádost však zdůvodňovala svým zdravotním stavem a finančními poměry. Také v předcházejících soudních řízeních o rozvod manželství, výživné i zrušení práva společného nájmu k bytu vystupovala před soudem bez tlumočnicka. (...)“

I přestože často účastníku je tlumočnick ustanoven v řízení v prvním stupni, nemůže se účastník v odvolacím řízení spoléhat, že tato skutečnost bez jeho přičinění nastane i v řízení odvolacím. Takto také judikoval Ústavní soud ve svém usnesení z roku 2013⁹⁵:

„(...) Ve vztahu k námitce směřující proti nepřítomnosti tlumočnicka u jednání městského soudu Ústavní soud připomíná, že se jedná o právo, které musí uplatnit sám účastník a až následně vzniká orgánu veřejné moci povinnost právo podle čl. 37 odst. 4 Listiny respektovat a s přihlédnutím ke konkrétní situaci rozhodnout o ustanovení tlumočnicka (...). Vedle tohoto práva existuje povinnost soudu podle § 18 odst. 2 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, ustanovit účastníkovi při jednání tlumočnicka, vyjde-li taková potřeba v řízení najevo. Skutečnost, že účastníkem řízení je cizí státní příslušník, může být důvodem k tomu, aby ho soud poučil o právu jednat v jeho mateřštině, avšak taková povinnost nenastává automaticky. Reaguje-li totiž cizinec v řízení před soudem na úkony soudu činěné v českém jazyce svými podáními činěnými rovněž v českém jazyce, zpravidla nejsou dány důvody pro ustanovení tlumočnicka, neboť toho není potřeba (...).“

Shrneme-li šanci účastníka na ustanovení tlumočnicka v odvolacím řízení, pak případný neúspěch je spojen s účastníkovým nezájmem o soudní tlumočení v řízení před soudem prvního stupně a zároveň s jeho neaktivitou v otázce soudního tlumočení v řízení odvolacím. Dovedeme si představit, že i přestože v řízení před soudem prvního stupně nebyl účastníku tlumočnick ustanoven, zažádá-li o něj v řízení odvolacím a odůvodní svou potřebu například zvýšenou složitostí jednání, pak mu tlumočnick ustanoven bude.

⁹⁵ usnesení Ústavního soudu ze dne 12. listopadu 2013, sp. zn. II. ÚS 1204/13

5 Závěr

Tlumočnická profese je stará jako lidstvo samo, přestože soudní tlumočení je prvkem mladším, díky rapidnímu vývoji je tato oblast tlumočení neméně rozvinutá. Pokud jsme byli na začátku této diplomové práce seznámeni s technikou tlumočení a jejími typy: tlumočením konsekutivním a simultánním, pak v průběhu soudního řízení můžeme překvapivě zpozorovat oba dva druhy. Konsekutivní tlumočení (tj. tlumočení následné) se užívá při přenosu dvou verbálních projevů, oproti tomu tlumočení simultánní (neboli souběžné) je využíváno zejména při tlumočení verbálního projevu do projevu užívaného v rámci komunikačních systému neslyšících a hluchoslepých osob (například tedy do znakového jazyka) a naopak.

Soudní tlumočení jako projev práva na tlumočnicka je již dlouho přirozenou součástí soudního řízení. Regulací tohoto pododvětví tlumočnické činnosti se zabývají jak zákon č. 36/1967 Sb., tak i vyhláška ministra spravedlnosti č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících. Jako nevýhodu zákona lze zmínit jeho dvojkolejnost, tedy úpravu dvou zdánlivě souvisejících odvětví, odvětví znaleckého a tlumočnického. Odborná veřejnost reprezentovaná Komorou soudních tlumočnicků České republiky se již poněkolikáté, avšak neúspěšně, snaží iniciovat zrušení tohoto zákona a jeho nahrazení zákonem o zapsaných tlumočnících a překladatelích. I přestože na stránkách ministerstva spravedlnosti můžeme nalézt evidenci znalců a tlumočnicků, považujeme toto řešení za nedokonalé a kloníme se k možnosti zřízení centrálního registru zapsaných tlumočnicků a překladatelů, jehož součástí by byla centrální evidence tlumočnických a překladatelských úkonů tak, jak navrhoval věcný záměr zákona o zapsaných tlumočnících a překladatelích, jenž byl vypracován Ministerstvem spravedlnosti v roce 2011.

Právo na tlumočnicka vnímáme jako součást práva na spravedlivý proces a tudíž i v něm můžeme spatřit projevy zásad, které jsou právu na spravedlivý proces vlastní – např. zásada rovnosti, ústnosti, kontradiktornosti či veřejnosti soudního jednání. Ačkoliv termín práva nás svádí jej chápat v jeho čistě právně-subjektivní rovině, tedy jako míru faktické možnosti chování subjektu, která je objektivním právem (zákonem) chráněna, musíme si uvědomit také jeho protipól, povinnost soudu tlumočnicka ustanovit, který se díky existenci práva objektivního projevuje také případně v podobě právního nároku. Jelikož je právo na spravedlivý proces upraveno mnohými mezinárodními akty (Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Evropská úmluva o ochraně lidských práv), právo na tlumočnicka ustanovené těmito akty je výlučně zmiňováno v souvislosti s trestním řízením. Z tohoto

důvodu jsme pro účely civilního práva nuceni právo na tlumočníka v civilním řízení podřadit pod právo na spravedlivý proces, který tím pádem vykládáme extenzivním způsobem. Z právních předpisů platných a účinných na našem území se právem na tlumočníka na úrovni ústavních předpisů zaobírá, jak Ústava, tak i Listina základních práv a svobod, které následně doplňují zákon o soudech a soudcích a občanský soudní řád.

Oprávněním účastníka pro ustanovení tlumočníka je samotná skutečnost, že jedinec nemá dostatečné znalosti jazyka, v němž je jednáno, a zároveň jednacím jazykem není jeho mateřským. Vlastní nárok na ustanovení tlumočníka účastníku, vznikne jeho prohlášením, že neovládá jednacím jazyk – tedy v tomto okamžiku teprve vychází potřeba ustanovení tlumočníka najevo. Velice spornou skutečností je právo na překlad soudních písemností – zejména otázka překladu žalob a směnek, ke které se soudní praxe staví výrazně negativně. Lze připustit, že potřeba ustanovit tlumočníka se v těchto případech těžko dopředu odhaduje – na druhou stranu se však účastník absencí překladu dostává do značně znevýhodněné pozice, jelikož samotné obstarání překladatele a překlad je činností časově náročnou a z tohoto důvodu se zkracuje doba, jež by účastník měl a mohl věnovat přípravě na soudní jednání.

Soudy se rovněž zdráhají dostát své poučovací povinnosti v souvislosti s právem na tlumočníka. Jak jsme se již zmiňovali, rozhodně se nejedná o poučení o hmotném právu, tudíž by soud měl automaticky účastníky poučovat o možnosti jednat v jejich mateřštině. Neochota soudů poučovat je ještě umocněna v případě, že účastníka zastupuje u soudu advokát. Četná judikatura bohužel podporuje laxní praxi soudů, které v řízení spíše tiše vyčkávají, aby nemuseli řízení odročovat a zajišťovat přítomnost tlumočníka. Mimo zmíněné hledisko možné časové úspory pro soudce v řízení, kde tlumočník nevystupuje, je celkem pravděpodobným motivem nezdůrazňování práva na tlumočníka i hledisko finanční.

Náklady za přibrání tlumočníka, jeho cestovní výdaje, ušlý zisk atd. hradí stát – zdá se nám proto pravděpodobné, že v souvislosti s naším schodkovým státním rozpočtem a úsporami ve veřejné správě se stát snaží šetřit i na úrovni soudů, tím pádem tlumočnický ve větší míře neustanovovat a úplně negovat právo na překlad. Dle našeho modelového příkladu ovšem lze docílit aplikace práva na překlad. Zázračným řešením celé situace by bylo zavedení jednotného komunikačního elektronického systému (jak pro soud, tak pro soudní tlumočnický zapsané v seznamu znalců a tlumočnicků), jenž by umožňoval telekonferenční audiovizuální přenosy. Díky tomuto řešení by došlo ke snížení nákladů řízení ve spojitosti s cestovním

tlumočnicka a zároveň by byla ponížena i částka za náhradu ušlé mzdy. Ušetřené finanční prostředky by mohly být proto věnovány k úhradě nákladů za překlad soudních písemností. Připouštíme, že se námi navrhované východisko může v současné době jevit jako velmi odvážné, avšak vzhledem k velmi rychlému vývoji technologií nepopíráme proveditelnost tohoto řešení v budoucnu. Nezasťiráme nutnost zabývat se případnými ekonomickými dopady a prověřit finanční výhodnost telekonferenčního tlumočení, přesto považujeme tento směr jako správný pro oblast soudního tlumočení do budoucnosti.

Hovořili jsme již o okamžiku ustanovení tlumočnicka a nároku oprávněného účastníka, avšak je vhodné zmínit také vlastní aktivitu účastníka, která je nepopíratelně potřebná k dosažení aplikace práva na tlumočnicka. Sami účastníci si mnohdy komplikují svou pozici přeceněním svých jazykových schopností či obavou ukázat své nedostatečné znalosti jednacního jazyka. I přestože v odvolacím řízení může být tlumočnick ustanoven nezávisle na jeho přítomnosti v jednání před soudem prvního stupně, jako odvolací důvod se neustanovení tlumočnicka soudem v spojitosti s absencí projevu účastníka o účastnickových jazykových schopnostech ve většině případů nepřipouští. Jde tedy k tíži účastníka, pokud tlumočení nevyužije a ochudí se o možnost absolutního porozumění všemu v soudním řízení přednesenému. Rádi bychom také zdůraznili možnou účast soudního tlumočnicka i v řízení vykonávacím, jak již bylo však několikrát zmíněno, nejedná se však o automatický důsledek povinnosti umožnit realizaci práva na tlumočnicka a bez viditelného účastníkovy vyslovení nenastane. Za vhodné považují také vyzdvihnout aplikaci práva na tlumočnicka vždy v návaznosti na konkrétní podmínky řízení a v soudní praxi se neupínat pouze na skutečnost, zda-li v jiném soudním řízení byl u stejného účastníka tlumočnick ustanoven či ne.

Nebudeme zastírat náš postoj výrazně schvalující ba dokonce vyzdvihující právo na tlumočnicka a rovněž také právo na překlad. Dle našeho názoru a zároveň v souvislosti s argumentací k termínům práva a spravedlnosti v této diplomové práci vnímáme spravedlnost jako nejdůležitější cíl celého soudního řízení. Neumožněná příležitost pro účastníka jednat v jeho mateřském jazyce, jej staví do nevýhodné pozice a je objektivně popřením zásady rovnosti a práva na spravedlivý proces. Konec konců nám náš názor potvrzuje i citát Lucia Annaea Senecy: *„Kdo rozhodl spor bez vyslechnutí druhé strany, nebyl spravedlivý, i kdyby rozhodl spravedlivě.“*

6 Bibliografie

PRÁVNÍ PŘEDPISY:

- historická verze: zákon č. 167/1949 Sb., o stálých přísežných znalcích a tlumočnících, ve znění účinném ke dni 31.8.1959, §2.
- historická verze: zákon č. 47/1959 Sb., o úpravě právních poměrů znalců a tlumočnicků, ve znění účinném ke dni 30.6.1967
- historická verze: zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění zákona č. 286/2009 Sb., účinném ke dni 1.7.2009
- historická verze: zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, ve znění účinném ke dni 1.7.1967

- **aktuální znění: zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů**
- **aktuální znění: zákon č. 36/1967 Sb., zákon o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů**
- aktuální znění: vyhláška č. 37/1967 Sb., vyhláška ministra spravedlnosti k provedení zákona o znalcích a tlumočnících
- aktuální znění: předpis č. 120/1976 Sb., vyhláška ministra zahraničních věcí o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, ve znění pozdějších předpisů
- aktuální znění: sdělení č. 209/1992 Sb., sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí ve znění Sdělení č. 41/1996 Sb.
- **aktuální znění: zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Ústava ČR“)**
- **aktuální znění: ústavní zákon č. 2/1993 Sb. čl. 37 odst. 3, Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů**
- aktuální znění: zákon č. 6/2002 Sb., zákon o soudech a soudcích, přísedících, ve znění pozdějších předpisů
- aktuální znění: zákon č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů

- aktuální znění: zákon č. 444/2011 Sb. , kterým se mění zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících
- **aktuální znění: Stanovy Komory soudních tlumočnicků České republiky, registrované ke dni 27.5.2011, část I Úvodní ustanovení**
- aktuální znění: *Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. Řím 4.XI 1950*

ROZHODNUTÍ SOUDŮ:

- rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 19. září 2005, sp. zn. 5 Co 2011/2005
- rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 8. Ledna 2008, sp. zn. 23 Co 173/2007
- rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 1. června 2009, sp. zn. 21 Co 205/2009
- usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. února 2012, sp. zn. 29 Cdo 4621/2010
- rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 29. srpna 2004, sp. zn. 5 Azs 52/2004-45
- stanovisko pléna Ústavního soudu ze dne 25. října 2005, sp. zn. Pl. ÚS-st. 20/05
- usnesení Ústavního soudu ze dne 7. června 2011, sp. zn. III. ÚS 1216/11
- usnesení Ústavního soudu ze dne 23. února 2012, sp. zn. II. ÚS 405/12
- nález Ústavního soudu ze dne 16. října 2012, sp. zn. Pl. ÚS 16/12
- usnesení Ústavního soudu ze dne 12. listopadu 2013, sp. zn. II. ÚS 1204/13
- nález Ústavního soudu ze dne 19. března 2014, sp. zn. IV. ÚS 4581/12

LITERATURA:

- ČEŇKOVÁ, Ivana a kol. *Teorie a didaktika tlumočení I.* 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova Filozofická fakulta, 2001, 179 s.

- DLABOVÁ, Amalaine a kol. *TLUMOČENÍ A JAK NA TO aneb Chcete, aby vám rozuměli posluchači (a spolu s nimi i tlumočníci)?* 1. vydání. Praha: JTP – Jednota tlumočnicků a překladatelů, 2006, 23 s.
- DÖRFL, Luboš. *Zákon o znalcích a tlumočnících. Komentář.* 1. Vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, 208 s.
- DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád I, II. Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, 3392 s.
- KNAPP, Viktor. *Teorie práva.* 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, 247 s.
- LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§1 – 654). Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 2400 s.
- REPÍK, Bohumil. *Lidské práva v súdnom konaní.* 1. vydání. Bratislava: MANZ, 1999, 256 s.
- STAVINHOVÁ, Jaruška, HLAVSA, Petr. *Civilní proces a organizace soudnictví.* 1. Vydání. Brno: Nakladatelství Doplněk, 2003, 660 s.
- ŠKOP, M., MACHÁČ, P. *Základy právní nauky.* 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, 196 s.
- TRAKAL, Josef a kol. *Ottův slovník naučný.* Dvacátý díl. 1. vydání. Praha: J. Otto, 1903, 3530 s.
- VLČEK, Robert a kol. *Vybrané kapitoly z teorie práva pre zdravotníckych a socialnych pracovníkov.* 1. vydání. Bratislava, 2007, 128 s.
- WINTEROVÁ, Alena. *Civilní právo procesní.* 6. aktualizované vydání, doplněné o předpisy evropského práva. Praha: Linde Praha, 2011, 712 s.
- ZOUBEK, Vladimír. *Úvod do studia teorie práva.* 1. Vydání. Praha: Vysoká škola manažerské informatiky a ekonomiky, 2009, 180 s.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

- HAVRÁNEK, Bohuslav. *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. ssjc.ujc.cas.cz, 2011 [cit. 14.5.2014]. Dostupné na <<http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?heslo=pr%C3%A1vo&sti=64994&where=hesla>>.
- HENDRYCH, Dušan. *Právníký slovník.* 3. vydání. [online]. beckonline.cz, 2009 [cit. 2.6.2014]. Dostupné na: <<https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?type=html&documentId=nnptembqhfwp64zrguxha4tbozxv64dsn5rwk43one&groupIndex=0&rowIndex=27&conversationId=956566>>.

- JEDNOTA TLUMOČNÍKŮ A PŘEKLADATELŮ. *Definice některých pojmů z oblasti tlumočení a překladů* [online]. jtpunion.org [cit. 23.2.2014]. Dostupné na: <http://www.jtpunion.org/spip/article.php3?id_article=15>.
- *Jízdné na území Prahy* [online]. dpp.cz, [cit. 30. června 2014]. Dostupné na: <<http://www.dpp.cz/jizdne-na-uzemi-prahy/>>.
- KOMORA SOUDNÍCH TLUMOČNÍKŮ. *Etický kodex soudního tlumočnicka* [online]. kstcr.cz [cit. 10.4.2014]. Dostupné na: <<http://www.kstcr.cz/o-nas/eticky-kodex-soudniho-tlumocnika>>
- ORGANIZACE SPOJENÝCH NÁRODŮ. *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech ze dne: 19.12.1966* [online]. osn.cz Dostupné na:<<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/mezinar.pakt-obc.a.polit.prava.pdf>>.
- *Průměrný hrubý měsíční plat pro: Tlumočnick* [online]. Platy.cz, [cit. 30. června 2014]. Dostupné na: <<http://www.platy.cz/platy/prekladatelstvi-a-tlumocnictvi/tlumocnik>>.
- REGISTR PŘEKLADATELSKÝCH FIREM ČR. *O překladatelství. Konsekutivní tlumočení* [online]. tlumoceni-preklady.cz [cit. 23.2.2014]. Dostupné na: <<http://www.tlumoceni-preklady.cz/o-prekladatelstvi/konsekutivni-tlumoceni/>>.
- UNITED NATIONS HUMAN RIGHTS. OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER FOR THE HUMAN RIGHTS. *International Covenant on Civil and Political Rights. Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966 entry into force 23 March 1976, in accordance with Article 49* [online]. ohchr.org Dostupné na:<<http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>>.
- Věcný záměr zákona o zapsaných tlumočnících a překladatelích [online]. kstcr.cz,[cit. 7.2.2014]. Dostupné na <<http://www.kstcr.cz/legislativa/platna-legislativa>>.

7 Abstrakt

Diplomová práce se zabývá tématem: „Tlumočník a právo na tlumočníka jako komponent práva na spravedlivý proces v českém civilním procesu“. Samotné jádro práce se dělí na tři sekce. První část se zabývá popisem a určením role soudního tlumočníka, prostor druhé části je věnován právu na spravedlivý proces a také právu na tlumočníka a jejich zákonnému pozadí. Poslední část je pojata jako analýza soudní judikatury, na něž diplomantka navazuje svými vlastními názory. Účelem této práce je mimo jiné snaha zodpovědět následující otázky: „tlumočník, vytyčení soudního tlumočení a role tlumočníka ve vztahu k účastníku řízení“, „proč je právo na tlumočnickem součástí práva na spravedlivý proces“, „určení okamžiku, kdy vyšla v řízení potřeba ustanovení tlumočníka najevo“, „právo na překlad soudních písemností do mateřského jazyka účastníka“, „náklady za ustanoveného tlumočníka“.

Abstract

The thesis is concerned with the topic of „The interpreter and the right to interpreter as a component of the right to fair trial in the Czech civil proceedings“. The core of this thesis includes three sections. The first part deals with description and determination of the role of interpreter, the space in the second part is devoted to right to fair trial and also to right to interpreter and their legal background. Last part is dedicated to particular analysis of the practice of the courts. The aim of this thesis is besides other things to answer questions of the „interpreter and judicial interpreting“, „role of the judicial interpreter in relation to participant of the trial“, „moment when the court is obliged to appoint the interpreter“, „right to translation of the judicial documents“ and „the costs for the activity of the judicial interpreter“.

8 Seznam klíčových slov / Keywords

Tlumočník – soudní tlumočník - právo na spravedlivý proces – právo na tlumočníka – právo na překlad - ustanovení tlumočníka – náklady za ustanoveného tlumočníka

Interpreter – judicial interpreter – right to fair trial – right to interpreter – right to translation – appointment of interpreter – cost for the activity of judicial interpreter